

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNDE İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLERİN YERİ VE ROLÜ: TOBB ÖRNEĞİ

Gülcan Işık*

ÖZET

1929'larda dünya ekonomik bunalımından sonra Amerika'da keşfedilen halkla ilişkilerin önemi o günden bu güne hızla artmaktadır. Hiç şüphesiz, globalleşen dünyada globalleşen şirketler pek çok sorunu ve gelişmeyi de beraberinde getirdi. Farklı din, dil ve kültür bu şirketlerin ve elbette ki devletlerin önünde, üzerinde hassasiyetle durmaları gereken bir alan oluşturmaktaydı. Sadece şirket bazında değil; kamu yönetimi alanında da böylece halkla ilişkiler bugün gerekli değil, zorunlu bir kurum ve birim haline geldi. Değişen dünyamızın önemi gittikçe artan bir diğer gelişmesi de, hiç kuşkusuz ki sivil toplum örgütleri ve dünya çapında gerçekleştirdikleri etkinliklerdir. Bugün ülkemizde de önemi açıkça kavranan sivil toplum örgütleri; ulusal ekonomiden toplumsal konulara değin pek çok alanda etkili olmaktadır. Kısaca bu çalışma bu iki önemli alanın kesiştiği noktaları ve sivil toplum örgütleri için halkla ilişkilerin rolünü ve katkısını açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Halkla ilişkiler, sivil toplum örgütleri, etik

THE PLACE AND THE IMPORTANCE OF PUBLIC RELATIONS AND COMMUNICATION IN NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS: TOBB CASE

ABSTRACT

The importance of the term public relations is growing gradually after then it was first introduced later economic recession of 1929 in USA. It is clear that the globalised companies in the new globalised world created many problems as well as many developments. Cultural diversity, religious diversity and differentiation in spoken languages becomes the new era of international companies and also of the states to taken it upon seriously. So, nowadays the public relations become not only a necessary institution but also a compulsory institution for the state affairs as well as for the companies. Another development having a positive acceleration in the new changing world is undoubtedly non-governmental organizations and their world wide activities. Now, the non-governmental organizations are also taken into consideration seriously in our country and they have a broad range of effective activities like national economy and public affairs. Finally, the study examines the intersection points of that two institution and the importance of public relations' role in the activities of non-governmental organizations.

Keywords: public relations, non-governmental organizations, ethics

GİRİŞ

Sivil toplum ve sivil toplum örgütleri ve kavramları Batı yazınında oldukça uzun bir süreden beri tartışma konusu olmasına karşın; Türkiye'de son askeri darbe sonrası "sivil yaşam"a dönüş sırasında gündeme gelmiştir. Gerçekte Batıda da 1980 sonrasında, özellikle insan hakları, çevre ve kadın ile ilgili örgütlenmeler, sivil toplumun bir anlamda yeniden keşfine yol açmışlardır. Türkiye'de 1983 yılı sonrasında, sivil toplum kavramı tartışılmaya ve sivil toplum kurumları toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmeye başlasa da; asıl 1990 sonrasında toplumsal ve siyasal yaşamın etkin bir aktörü durumuna geldiği gözlenmektedir. 90'larda, sivil topluma yönelik ilgi, merkezine sivil toplum örgütlerini alarak devam etmiştir. Sivil toplum örgütleri (STÖ) esas alın-

rak oluşturulan tartışmada iki nokta dikkat çekicidir; a) sivil topluma yönelik soyut ya da teorik tartışmalardan daha çok; doğrudan Türkiye'deki STÖ'lerin yapıları, işlevleri ve amaçları üzerinde yoğunlaşmaya başlanmıştır, b) bu tartışmaların içine STÖ'lerin kendileri de dahil edilmektedir.

STÖ'lerin toplumsal ve siyasal yaşamda vazgeçilmez, reddedilemeyecek bir unsur olduğu konusunda görüş birliği olmasına rağmen; bugün bu örgütlere ilişkin ne yerleşmiş bir terminoloji, ne de ortak bir tanım bulunmaktadır. STÖ'leri nitelleyen, her biri birbiri yerine geçebilen birden çok terim kullanılmaktadır: "sivil toplum kuruluşları", "sivil toplum kurumları", "gönüllü kuruluşlar", "üçüncü sektör", "devlet dışı örgütler", "kar amacı gütmeyen örgütler" gibi. Adlandırmadaki bu çeşitlilik elbette ki STÖ'lerin tanım-

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi

lanmasında da çeşitliliğe yol açmaktadır. Bu tanımlamadaki farklılıklar, STÖ'lerin niteliklerini belirleyen ölçütlere ilişkin farklı yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır (Zapçı 2000: 99-126). En azından Türkiye'de bu konuda net bir adlandırma ve tanımlama yapmak pek mümkün gözüküyor. Uluslararası yazında ise, bu alana ilişkin olarak daha çok "non-governmental organizations" ya da "non-profit organizations" adlandırmasıyla karşılaşmaktayız. Dilimize bazen 'sivil toplum örgütleri', bazen de 'gönüllü kuruluşlar' olarak çevrilen bu kavramlardan daha sık kullanılan "non-governmental organizations" kelimesi Türkçe'de tam olarak "devlet dışı örgütler"e karşılık gelmektedir. Ancak bunun içine devletten bağımsız, kar amacı güden ticari örgütler de dahil olmaktadır. Bu nedenle, bu çalışma Türkiye'deki STÖ'leri tanımlamayı ve sınıflandırmayı sağlayacak bir şema sunmayı hedeflememektedir. Geniş kapsamından dolayı ve bu alanda çalışma yapan hemen herkesin kullanmayı uygun bulduğu "sivil toplum örgütleri" ni, yazının kapsamı çerçevesinde bizde bu ad altında kullanacağız.

Çalışmamızda ilkin, STÖ'lere yönelik olarak belirteceğimiz genel bir kavramsal çerçevenin ardından; STÖ'lerde etiğin önemine ve gerekliliğine değineceğiz. Daha sonra, ülkemiz yazın alanında pek fazla üzerinde durulmayan ve bu güne kadar bir kısır döngü etrafında hep aynı tartışmaların yapıldığı bu alana; iletişim ve halkla ilişkiler'in yeri ve önemi bağlamında yepyeni bir boyut kazandıracağız. Son olarak ise, konumuz bağlamında bahsedilenleri somutlaştıracağı düşünülen ve sivil toplum örgütü olup olmadığı noktasında da iyi bir örnek teşkil eden "TOBB" örneğini ele alacağız.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

STÖ'ler tanımları gereği, büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte; gerek ulusal gerekse uluslararası açıdan anlam ve önem taşıyanları, kişi ya da grup lehine çıkar sağlama amacıyla olmayan, demokratikleşme, çağdaşlaşma gibi temel hak ve özgürlükleri korumayı amaçlayanlardır. Toplum bilimciler, kendi seçimimiz sonucu olmayarak, ister istemez girdiğimiz, daha doğrusu kendimizi içinde bulduğumuz akrabalık gibi birincil ilişkilerle, irademize dayalı olarak, örneğin bir sözleşmeyle katıldığımız dernek üyeliği türünden ikincil ilişkiler arasında ayırım yapmaktadır. Bu ikincil gruplara gönüllü kuruluşlar da de-

nilmektedir ve bu kuruluşlarda rıza ön planda gelir. Genel toplum içinde insanlar yaptıkları işlere ya da ilgilendikleri konulara göre, doğal olarak birtakım çıkar gruplarına ayrılırlar. Eğer bu gruplar örgütlenip de, yetkililere çıkarları yönünde kararlar aldırılmaya başlarsa, artık baskı grupları olurlar. Çoğulculuk, bir toplum içindeki bütün çıkar gruplarının örgütlenmeleriyle oluşan baskı gruplarının birbirlerini dengelemesi fikrine dayanmaktadır. Son yılların moda kavramı Sivil Toplum Örgütleri (Non-governmental organizations) hükümet daha doğrusu devlet-dışı örgütler, aslında toplumbilimde uzun zamandır yapılan bu tanımlardan tamamen ayrı şeyler değildirler. Ancak, temsili demokrasi kuramlarının aşınması nedeniyle, bunlara yeni işlevler yüklenmiştir. Sivil Toplum Örgütleri, aslında "hükümet/devlet dışı örgütler"le eşdeğer bir kavramdır. (Aslında örgüt kelimesi 1980 darbesi döneminde gizli örgüt anlamını aldığı için, pek tercih edilmiyor.) Bununla anlatılmak istenen, merkezi ya da yerel yönetimin denetiminde olmayan, gönüllü olarak kurulmuş dernekler, vakıflar, siyasi partiler, spor kulüpleri, sendikalar, meslek odaları vb. oluşumlardır. Ancak bu genel önerme, belli koşullara bağlanmak zorundadır. Öncelikle, bunlar merkezi hükümetin uzantıları olmayacaklardır fakat yerel yönetimlerin halkla daha doğrudan ve yakın ilişki içinde oldukları düşünüldüğünde, belediyeler için bu durum pek söz konusu değildir. Siyasi partiler aslında ancak iktidarda bulunmadıklarında STÖ sayılmalıdır; barolar, tabip ve mimar-mühendis odaları gibi örgütler ise, belirli bir mesleği yapabilmek için üye olunması zorunlu kuruluşlar oldukları için, tam gönüllü nitelikte değildirler. Sivil toplum örgütleri, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Bunun bilinen ilk nedeni, güçler ayrımı gibi temsili demokrasi kuramlarının günümüzde aşınmış bulunmasıdır. Örneğin, siyasi parti disiplini olgusu yasamanın yürütmeyi denetlemesi gibi bir düşünceyi gerçekdışı kılmıştır. Eski Yunan'da demokrasinin mekanizması, seçmek değil, kur'a çekmektir. STÖ'ler doğrudan demokrasiye benzer bir karar alma süreçlerine katılma olanağı sağlıyor gibi görüldüğü için bu denli önem kazanmıştır. Ama STÖ'nün temel zayıflığı da, aynı nedenle ilgilidir. STÖ üyelerinden başka hiç kimsiyi temsil etmeyen, "kerametleri kendinden menkul şeyhlikler"dir. (STÖ'nün siyasal iktidardan bağımsızlığının önemli bir erdem sayılması gerekir; fakat bu durumun, güçsüz ve sorumsuz kalmaları gibi negatif sonuçları da vardır. Etkinliklerini sürdürebilmeleri için iç ve dış yapıyap

destekler zorunlu olmaktadır. Sorumluluklarının sağlanması ise, ancak kamuoyunun bilinçlenmesiyle gerçekleşebilecektir.) STÖ'ler deyince, akla sadece "İnsan Hakları Vakfı" gibi, geniş kapsamlı amaçları olan örgütler gelmemelidir. "Kanarya Sevenler Derneği" türü kuruluşlar da STÖ'dür. Hatta Türkiye'de cami yaptırma ve semt güzelleştirme dernekleri, STÖ'nün büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. STÖ'ler genellikle dar maddi olanaklarla çalışırlar; bu yüzden gerçekleştirmek istedikleri projeler için her zaman mali destek bulmak zorundadırlar. Bu nedendir ki, STÖ'lerin üzerinde durdukları en önemli konu "finansal destek"tir (Bu konunun ayrıntılarına son bölümde değinilecektir) (Tunçay 1998: ix-xii).

Eğer sivil toplum kuruluşlarını bireylerin yaşamlarında kendilerini gerçekleştirdikleri bir proje olarak görmeye başlarsak; bu projenin başarısının bu alanın yani bireyin eylem alanının genişletilmesine bağlı olduğu çıkarsamasını kolayca yapabiliriz. Oysa günümüzün temsili demokrasileri bile bireylere bu kadar geniş bir eylem alanı bırakmamakta ve onu büyük ölçüde tüketici olmakla sınırlamaktadır yani özel alan öznesi olmaya hapsedmektedir. Oysa kendisini gerçekleştirmek isteyen günümüzün insanı artık bununla yetinmemekte; bir kamusal özne, kamu için bir şeyler yapan özne olmak için sınırları zorlamaktadır. Diğer yandan, günümüzün karmaşıklaşmış toplumu içinde sivil toplum alanının gelişmiş olması, demokratik rejimlerin bir güvencesi olarak görülmeye başlanmıştır. Artık ulus-devlet içinde, temsili demokrasilerin sadece oy çoğunluğuna dayanan karar mekanizmalarını günümüzün demokrasi anlayışıyla bağdaştırma olanağı bulunmamaktadır. Günümüzde demokrasi daha çok çoğulculuk vurgusuyla ve farklılıklara olanak vermesiyle tanımlanmaktadır. Böyle bir çoğulcu toplumun oluşmasında ise, sivil toplum kuruluşları merkezi bir öneme sahip olmaya başlamışlardır

Grup çıkarlarını temsil eden, yön veren siyasi partiler, menfaat ve baskı gruplarının çekirdekleri, toplumdaki dernekleşme sürecinde ve oluşumunda yatmaktadır. Bir gruptan uyumlu bir topluluk olarak söz edebilmek için onu belirli bir çatı altında bulma gereği doğmaktadır. Bu nedenle bir toplumda grubların kendi içlerinde örgütlenmesi genellikle dernekleşme oluşumu ile gerçekleşmektedir. Gerçi toplum içerisinde her dernek belli bir görüşün ve çıkarın sözcülüğünü yapmaktadır fakat her dernek, sözcülüğünü ettiği

çıkarı savunmak için eyleme geçerek baskı grubu haline dönüşmemiştir. Aslında her iki halde de dernekler toplu içerisinde grup ilişkilerini ve çıkarlarını yansıtır. Bu gruplar yapı olarak basit ve tek hücreli de olabilirler. diğer yandan karmaşık bir çok organdan meydana gelmiş, kaynaşmış ya da federe olmuş gruplara da rastlanır. Derneklerin, örgütlenmiş gruplar olarak toplumun içerisindeki iktidar savaşına katılmaları doğal olarak bir kısmının iktidarı paylaşmasına ve bunun sonucu olarak da, sosyal ve siyasal hayata kendi görüşleri ve çıkarları doğrultusunda yön vermelerine sebep olmaktadır. Dernekler insan gruplarını, insan zekasını, enerjisini, çıkarlarını, güdülen amaçlara ulaştıracak azmi bir araya getirdikleri için iktidar yapıları olarak belirirler. İktidarın devletin dışında olan örgütlerde de var olması siyasetin ana sorununun devlet değil iktidar olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü devlet, iktidar uygulayan makinelerden yalnız bir tanesidir; örgütlenme süreci ve siyasal davranış türleri toplumun sosyoekonomik niteliklerini ve gelişme düzeyini yansıtan ve böylece açıklayan üst-yapısal oluşumlardır (Yücekök 1998: 1-12).

Derneklerin ve vakıfların yanı sıra, tüzel kişiliğe sahip olmayan, kar amacı gütmeyen, ancak kişilerin mal ve emeklerini bir araya getirdikleri kuruluşlar da mevcuttur ve bu gönüllü kuruluşlar birtakım gönüllü faaliyetler içinde bulunurlar. Bu açıdan gönüllü kuruluşları üst kavram olarak kullandığımız vakit, gönüllü kuruluşların altında iki alt tüzel kişiliğe sahip varlık görebiliriz. Bu varlıklardan bir tanesi az önce sözünü ettiğimiz dernekler, diğeri ise vakıflardır. Fakat, bunların yanında tüzel kişiliğe sahip olmayan bir üçüncü varlık da fiili olarak ve çok da aktif olarak yer almaktadır ve bunlara gönüllü faaliyetler adı verilmektedir. Medeni Kanunumuzun 45. Maddesi genel bir kanun olması itibarıyla tüzel kişiliğin nasıl kazanılacağını belirten hükmü koyarken, aynı zamanda tüzel kişiliğin tanımını da beraberinde vermiştir. Böyle olunca da belli bir amacı gerçekleştirmek ve başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi ve topluluklar kendileriyle ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar diyebiliriz. Özel hukuk tüzel kişileri, sadece bizim anladığımız gönüllü kuruluşlardan ibaret değildir. Özel hukuk tüzel kişileri aynı zamanda ticaret şirketlerini de ihtiva etmektedir ve özel hukuk tüzel kişileri içine derneklerin yanında ticaret şirketleri ve kooperatif ortaklıkları da girmektedir. Tüzel kişilik kazanmayla ilgili olarak Medeni Kanun'un 45. Maddesinin getirmiş olduğu tanımlar, bir tüzel kişiliğin unsurlarının

neler olması gerektiğini belirleyebilir. İlk olarak, bir kişi veya mal topluluğunun kurulması gerekir; ya kişiler bir araya gelecek ya da mallar bir araya gelecektir. Ardından bu topluluğun belli bir amacı olacak ve son olarak da; bu oluşumun hukuk düzeninde başlı başına bir barınağa haiz olmak üzere örgütlenmesi gerekecektir. Ancak bütün bunların yanında en önemlisi de, hukuk düzeninin ona bir tüzel kişilik niteliği vermesi yani onu hak ehliyetine sahip bir varlık olarak tanıması gerekir. Onu tanımadığı müddetçe o örgütlenme, belli bir amacı da olsa, kişi ve kamu kurumu da olsa, tüzel kişilik kazanamaz (Antalya 2000: 14-20).

Toplumun siyasal yapısını meydana getiren örgütler arasındaki ve idare edenle edilenler arasındaki ilişkileri tayin eden resmi mekanizmanın modern devlette, birden fazla sivil toplum örgütü ile takviye edilmesi gerekmektedir. Bu örgütler yalnızca üyelerinin taleplerini resmi otoritelere ulaştırma görevini yüklenmeyecek; onları bu talepleri kabule zorlayıcı baskı da icra edeceklerdir. Fakat baskı grubu bir siyasi parti olarak anlaşılmalıdır. Çünkü baskı grupları yalnızca bir veya birden fazla siyasi partiyi kendi savunduğu çıkarı benimsemesi bakımından etkilemeye çalışır ve bunu da siyasi parti örgütünün dışında kalarak yapar. Hatta bazı baskı grupları amaçlarına ulaştıkları zaman dağılırlar (Dillon 1942:472).

Sivil toplum örgütleri bugün işbölümü, ihtisaslaşma ve ekonomik gelişme sonucu, çıkar farklılaşması yoğunlaşmış toplumlarda, farklı çıkarları siyasal yapıya taşıyan baskı grupları görevini yerine getirmekle kalmazlar; en az bunun kadar önemli, modern toplumun en büyük hastalıklarından biri olan kişilik krizinin yarattığı, yabancılaşmış bir dünyaya intibak problemini de çözerler. (Yücekök 1998: 4-5).

Sivil Toplum Örgütleri, kendilerine finans desteği verenlerden başka, parlamentoya, seçmenlere ya da başka bir yetki organına hesap vermek zorunda olmadıkları için;(ideal olanı/olması gerekeni bu) merkezi yönetimi olan ülkeler ile Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin çoğu dışındaki ülkelerde bu tip kuruluşları tesis etmek oldukça kolaydır. Ülkelerinin kanunlarına uydukları ve ihtiyaçları olan parayı bulabildikleri sürece diledikleri gibi çalışırlar. (Esneklik açısından bu büyük bir nimettir.) STÖ'lere diledikleri gibi yenilik yapma, değişiklik yapma, büyüme ya da çalışmalarına son verme imkanı tanınmıştır. Ne var ki, aynı zamanda da bu durum, sektörün birliği açısından

olumsuz bir ortam yaratmıştır. Bu olumsuzluk, "her isteyen bir STÖ kurabilir" gibi bir yanlış algılamada yatmaktadır. (Clark 1996: 21).

Sivil toplum örgütleri her ne kadar devlet dışında örgütlenmiş, hatta bazı zamanlarda devlet politikası üzerinde baskıcı ve denetçi olsalar da; bir yerde devlete bağımlıdırlar. Çünkü, STÖ'ler görevlerini yerine getirmek için yönetimden muntazam ödenekler almaktadırlar (Soysal 1984: 69). İşte bu da zihinlerde STÖ'lerin ne kadar hükümetten bağımsız çalışabildiği kuşkusunu uyardırmaktadır. STÖ'lerin örgütsel yapılarına ilişkin sorunlar, onların devlet karşısındaki konumlanışından ve/veya merkezi -bürokratik yapılanmalarından kaynaklanır. Sivil toplum ile devlet arasındaki ilişkiyi incelemek ise kolayca devlet mi, sivil toplum mu tartışmasına dönüşebilir. Dolayısıyla bu ilişkide, sivil toplum örgütlerinin devlete göre konumları hemen ön plana çıkar. Kurumsallaşma açısından sivil toplum örgütlerinin önünde dört farklı alternatif vardır: "Devletle beraber ve ona eklenerek, devletle temas içinde (belki sadece onun varlığını tanıyarak) ama ondan bağımsız olarak, onun karşısında ve onunla savaş içinde , onu görmezden gelerek, onunla ilişkisiz ama onunla savaş içinde de bulunmadan" (Atauz 1997: 11). Demokratikleşme sürecinin sağlıklı işlemesi ve demokrasinin pekiştirilmesi açısından en sağlıklı olanı, devleti tanımakla birlikte, özerkliğini kaybetmeden teması sağlayan tiptir.

Örgütlenme açısından dağınıklık, maddi koşulların yetersizliği ve Dernekler Yasası'nda yer alan, derneklerin mali yönden güçlenmesini kısıtlayıcı düzenlemeler, sivil toplum örgütlerinin sürekli ve uygun çözümler geliştirmelerini engellemektedir. Formel örgütler (dernek, vakıf, sendika vb.) bu konuda informal örgütlere (sivil inisiyatifler, yurttaş girişimleri vb. oluşumlar) nazaran daha şanslı olsa da, onlarında yeterli kaynaklara sahip olduğu söylenemez. Bunun en önemli sorucu, sivil toplum örgütlerinin büyüyememesi, amaca yönelik faaliyet yerine, gelir getiren işlere yönelme riskidir. Büyüyen sorunlar karşısında birbirinden kopuk küçük tip örgütler çözüm üretmemekte ya da özerkliklerini kaybetmek uğruna devlete eklenmeye ya da ona yaslanmaya çalışmaktadırlar. Ortaya çıkacak devlet güdümündeki yapı ise, ancak temsil edilen toplumsal kesimlerin sisteme eklenme aracı işlevini yerine getirecektir (Atauz 1997: 12). Ülkemizde işte bu bakımdan sendikalar demokratik bir söyleme eklenmeye çalışmalarına karşın; kendile-

rini halen devlet güdümlü sendikacılık anlayışından sıyırılmamışlardır. Kitle meslek örgütleri de, özünde birer sivil toplum örgütü olarak işlev görmeleri gerekirken, yasal düzenlemelerle sadece mesleki yaşamı düzenleyen, meslek mensuplarını dolaylı yoldan devlete eklemlendiren kuruluşlar şeklinde işlev görmektedirler. Devlet düzeyinde patrimonyal egemenliğin araçları olarak yapılandırılmış olan odalar, kamu kurumu niteliğinde olup, mensuplarını devletin himaye ağlarına bağlamaktadır. Üyelerinin mesleki açıdan denetimini gerçekleştiren odalar üzerindeki devlet denetimi, dolaylı yoldan devletin toplum üzerindeki denetiminin yaygınlığını gösterir. Şunu da eklemek gerekir ki, kurumsallaşma sürecindeki devlet gölgesine rağmen, tarihsel süreç içinde zaman zaman Türkiye'nin demokratikleşme sorununa yakın ilgi gösterdikleri de bir gerçektir.

Özel sektördeki firmaların tersine STÖ'ler genellikle monopolistik bir çevrede faaliyet gösterirler ve performansın ölçülebilirliğinin ya hiç olmadığı ya da çok az olduğu bir biçimde ürün ve hizmet üretirler ve dışarıdan bir finans kaynağına bağımlıdır. Bu tür örgütler için stratejik yönetim gerekli finansal desteğin sağlanabilmesi için mükemmel bir araçtır. Stratejistler bu tür örgütlerde örgüt misyonunu değiştirmede ya da amaçları yeniden belirlemede çok fazla şansa sahip değillerken; bürokratlar ya da politikacılar bu örgütlerin kararlarını ve kaynaklarını doğrudan ya da dolaylı olarak kontrol ederler (David 1991: 75).

Önde gelen STÖ'lere ilişkin araştırma raporuna göre, Türkiye'de 1996 Şubat ayı itibarıyla STK Bilgi Merkezi veri tabanına kayıtlı 61.587 dernek bulunmaktadır. 1997 yılında İçişleri Bakanının cevaplandığı bir soru önermesine göre ise, Türkiye'deki faal dernek sayısı 69.385 olarak açıklanmaktadır (Radikal 1997). Şirketler dışındaki tüm sivil toplum örgütleri için tahmin edilen sayı ise 100.000 civarındadır (Gönel 1998: 20-21). Sivil Toplum Örgütleri'nin yasal gelişimi ise; cemaatler/milletler, dernek şeklinde örgütlenme, işçi örgütlenmeleri, vakıflar ve mesleki örgütlenmeler şeklinde sıralanmıştır. Ticaret ve Sanayi Odaları, mesleki örgütlenme türlerindedir. Bundan başka esnaf örgütleri, baro, mühendis ve mimarlar, ziraat odaları, hekimler birliği ve basın odaları mesleki örgütlenme adı altında toplanacak sivil toplum örgütleridir (Alkan 1998: 47). Buna göre, Türkiye'de yasal olarak biçimsellik kazanmış başlıca sivil toplum örgütleri, işçi sendikaları, odalar ve barolar gibi serbest

meslek örgütleri, siyasal partiler, spor kulüpleri, çeşitli amaçlar güden vakıflar ve derneklerdir. Bunların dışında, bazen alternatif platform, inisiyatif (girişim) gibi adlar altında formalleşmemiş gruplar da olmakla birlikte, bunların süreklilikleri daha azdır. Aslında bütün meslek örgütlerini tam gönüllü kuruluşlar (STÖ) sayamayız. Bunların kimileri yarı resmi niteliktedir ancak yine de, meslek örgütleri zaman zaman devlete karşı sivil toplum çıkarlarını savunurlar. Diğer yandan, şirket gibi ticari örgütlenmeler, elbette gönüllü kuruluşlardır fakat bunların her şeyden önce kar sağlamak istemeleri, sivil toplumun amaçları açısından yararlarını sınırlar. Üretici kooperatifleri bu bakımdan farklı bir özellik göstermekle birlikte, Türkiye'de az gelişmişlerdir. Siyasal partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurları sayılmalarına rağmen, iktidarda oldukları zaman devlette fazla özdeşleşir, iktidara gelme şansları yüksek olduğu oranda da devlete fazla mesafe koyamazlar. Bu nedenle Sivil Toplum Örgütü kavramına, belki küçük partilerin daha yakın oldukları söylenebilir (Tunçay 1998: xiv-xv).

Sivil toplum örgütlerinin bolluğu ve artan sayısına karşın, yurttaş katılımının demokratik kanalları olarak STÖ'lerin aşması gereken en önemli engel; patronaj ağlarının kısırlık, kamusal alana ilişkin projelere ağırlık verilmesidir. Bireysel parti-hami ilişkisine dayalı ilişkilerin ötesine geçerek, halkın politika üretim sürecinin aktif katılımcıları olmalarını sağlayacak projeler üretmeleri gerekir. Çünkü, "bir örgüt kendini 'sivil toplum örgütü' olarak tanımlıyorsa, 'devlet' denen kurumla arasında belirgin bir mesafe koyuyor demektir." Ancak bu daha öncede belirttiğimiz gibi, devleti reddeden bir yaklaşım olmamalıdır. "Marksist ve anarşist analizlerden farklı olarak sivil toplum analizi devletin bir biçimde varlığını kabul eder. Kabul edilen, bugün varolan yapıyla bu devlet olmayabilir ve değildir ancak, sorun devletin ortadan kalkması değil, sivil toplumun devleti olmasıdır" (Belge 1998: 31-33). Burada söz konusu olan, devletle sivil toplumun tamamen örtüşmesi değildir. Devletin sivil toplumdan gelen demokratik taleplere cevap verebilme kapasitesini artırması, sivil denetime kendini açmasıdır. Devletsiz bir demokratik sivil toplum düşünülemez. Sivil toplum yapıları 'iyiliği' ve 'demokratikliği' kendinden menkul yapılar değildir. Devlette özledikleri demokratik yapıyı kendilerinde oluşturmaları ve kendi dışındaki örgütlerin meşru varlığını kabul etmeleri gerekir. Devletin işlevi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çıkarlarını belirlediği sivil toplumun bir çatışma ve savaş a-

lanı olmasını ve kendisinden gelecek baskılar kadar, sivil toplumun kendi unsurlarından yönelecek baskıları engellemek için gerekli çerçeveyi hazırlamak ise devletin görevidir (Tosun 2001: 333).

Kısacası, sivil toplumun demokratikleşmesi ve gelişmesi önündeki engeller sadece devletten kaynaklanmamaktadır. Mali kaynak, eğitim, toplumsal alışkanlıklar, katılım, insanların kendi kendini motive etme eksikliği, örgütlerarası iletişimsizlik gibi tamamen toplumsal ve yapısal engellerle de karşı karşıyadırlar.

STÖ'lerin kalkınma felsefesinde kalıcı etki mi yapacağı, yoksa zamanı geçince önceki yardım şekilleri arasında yerini alarak geçmişe mi gömüleceği; amaçlarına bağlı kalırken bugünkü ortamın sunduğu fırsatları yakalamadaki azimlerine bağlıdır. STÖ'lerin getireceği görüş açısı ve karşı çıkışlar, dünyamızın geleceği konusunda çok şey vaat edebilir (Clark 1996: 23).

STÖ'ler ve Etik

Ülkemizde son yıllarda dipten gelen güçlü bir sivil toplum dalgası bulunmaktadır. Değişik sosyal ve siyasal nedenlerin hızlandırıldığı bu toplumsal hareket içinde, ülkemizdeki sivil toplum örgütleri tüm dünyayı kapsayan toplumsal ufukta, yeni gerçekliklerin doğmakta olduğunu görerek; onlara yeni roller yükleyen bu yeni gerçekliklere uygun yapılanma süreçlerini başlatmaktadırlar. Amacı ve çapı ne olursa olsun çağdaş örgüt yapılanmasında temel unsur birey yerine ekiptir. Çağdaş yapılanmada temel unsur ekip olunca, tek elden karar alma ve uygulama, merkeziyetçilik, mümkün olmadığı gibi klasik buyurgan hiyerarşi de ortadan kalkmaktadır. Ekip çalışması başlı başına bir teknikler demeti ve öğrenilmesi gereken bir disiplindir. Ekip temeli üzerine inşa edilmemiş bir organizasyonun başarı şansı günümüzde yoktur. İster devlet ölçeğinde olsun, ister bir şirket veya küçük bir sivil toplum örgütü olsun, her organizasyonun kendi içinde bir kamusal alanı vardır. Bu kamusal alanda yeni bir kimlik kazanmış olan bireyler artık karar alma ve uygulama süreçlerine katılmak, bütünde cereyan eden olaya kendi zenginliklerini katmak istemektedirler. Sonuçta katılımcı demokrasi dediğimiz bu işleyiş sadece devlette ve ülke çapında değil; kamusal alanda, sivil toplum örgütlerinde, okulda, şirkette, ailede yansımaları bulacaktır ve bulmaktadır da. Ekip temeli üzerine yapılan birimlerin kendi aralarındaki ilişkilerde yeni e-

kiplerin oluşumuna yol açmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin birbirleriyle, toplumla, devletle ve diğer kuruluşlarla ilişkileri, işbirlikleri de ister istemez aynı mantık üzerine oturacaktır. Ekip merkezli bu yapılanma zorunlu olarak yeni ve kendine has bir etik oluşturacak ve o kurallar içinde gelişecektir (Haştemoğlu 2000: 107-8). Dolayısıyla sivil toplum örgütleri ve etik konusu, öncelikli olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğmakta olan bir sivil toplum gücü ancak etik kurallar çerçevesinde kullanılırsa güven vericidir, saygındır, doğru kullanımdadır, uzun nefesli ve işlevseldir; gelişmenin kaynağıdır. Sivil toplum örgütlerinde olabilecek etik dışı davranışlar ise, sivil toplumun gecikmesini güçlendirecektir (Kuçuradi 2000: 116).

Kuçuradi'ye göre (2000: 117) meslek etiklerinin bugün peşinde oldukları ya da aradıkları şey normlardır; fakat bunlar özel türden normlardır ve söz konusu mesleği icra edenler tarafından bu normların her yerde belirlenmesi beklenir. Yani aradıkları normlar, kişilerin sahip oldukları dünya görüşlerinden, kültürlerinden, ideolojilerinden, dinlerinden bağımsız olarak uygulanmaları beklenen normlardır. Evrensel bir etik ya da global bir etik oluşturmaya çalışanlar da normlar peşindedirler. Aradıkları davranış normları da, üzerinde bir konsensüsün olabileceği normlardır fakat, aradıkları ya da öne sürdükleri bu normların epistemolojik özelliklerine ve birbirleri arasındaki türce farklara hiç mi hiç dikkat edilmemektedir.

Etik sözcüğü bazen ahlak anlamında, yani belirli bir grupta, belirli bir zamanda kişilerin birbiriyle ilişkilerinde değerlendirmelerini ve eylemlerini belirlemeleri beklenen değerlendirme ve davranış normları sistemleri anlamında kullanılmaktadır. Bunlar yazılı olmayan normlardır, norm sistemleridir ya da belirli bir zamanda, belirli bir kültürde neyin iyi, neyin kötü olduğuna ilişkin normlardır. Dolayısıyla kişilerin genel olarak neleri yapmaları, neleri yapmamaları gerektiğini dile getiren değişik ve değişken norm sistemleridir. Bu ahlak normlarını etik değerlerle karıştırmamak çok önemlidir. Başka bir anlamda etik sözcüğü, bir yazılı normlar bütünü, bir grup insanın belirli amaçlarla oluşturduğu norm bütünlüğü anlamında kullanılmaktadır. Böyle belgeler ya da kodlar, o amaç için türetilmiş normlardan ve/veya mevcut normlar arasından seçilmiş, konsensusla kararlaştırılmış ve evrensel olarak geçerli olma iddiasında olan belgelerdir. Ne var ki, bu belgelerdeki normlar da çoğu zaman felsefi o-

arak değerlendirilmemiş yani evrensel olacak ve olmayacak normlardan oluşmaktadır. Meslek anlamında etik sözcüğü, ayrıca böyle normlarla uğraşan araştırma alanları anlamında da kullanılmaktadır. İnsansal bir fenomen olan etik sözcüğü, doğrulanabilir-yanlışlanabilir bilgi ortaya koyan ya da koyması beklenen felsefe dalını dile getirmek için de kullanılmaktadır (her ne kadar yaygın bir anlayışa göre bu felsefe dalı genellikle normatif bir dal sayılıyor olsa da ve bunun sonucu olarak da bu felsefe dalına normatif deontolojik etik, meta etik ve bu gibi adlarla anılan çeşitli yaklaşımlar varsa da). Etik değerlere ilişkin bu felsefi bilgide etik, herhangi bir ahlaklılık bildirgesinin geliştirilmesi ve uygulanması için onusuz olmayacak bir koşul olduğu gibi; günlük yaşamda belirli durumlarda insan onuruna zarar vermeden ya da en az zarar vererek eylemde bulunabilmenin de ana koşuludur (Kuçuradi 2000: 118-120).

Etik değer koruyarak yaşayabilmek ve mesleğimizi etik değer koruyarak yapabilmek için normlardan ziyade etik değerlerin ve etik değerlerin felsefi bilgisine dayanan felsefi bir eğitime ihtiyaç vardır. Çünkü böyle bir eğitim, yüz yüze geldiğimiz durumlarda, insan onurunun nerede tehlikede olduğunu gören bir göz kazanmamıza yardımcı olabilir ya da bu umudu verebilir.

Eğer sivil toplum kuruluşlarının temelde belli toplumsal değerleri korumak, desteklemek ve geliştirmek üzere ortaya çıktığını söyleyebilirsek, bu kuruluşların yapısı ve işleyişinde etik kaygıların çok önemli bir yer tutması gerektiği de zaten kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Çünkü değer kavramı öncelikle etik bir kavramdır ve dolayısıyla işlevi değerlerle bu kadar iç içe olan bir kuruluş yani sivil toplum örgütü, etik bir işlev yüklenmiş demektir. Yani etik, sivil toplum örgütlerinin özüne ilişkin bir şeydir, onusuz yapamazlar. Değerlerin, bireylerin ve grupların davranışlarına nasıl uygulanması gerektiğini, örneğin bu değerlerin davranışa nasıl rehberlik etmesi gerektiğini yada davranışın değerler açısından nasıl eleştirilmesi gerektiğini belirleyen ilkelere, çok geniş anlamda "etik ilkeler" diyebiliriz. Ancak etik ilkelerin geliştirilmesi ve uygulanmasında da iki temel alternatif yaklaşımın varlığından söz etmek gerekmektedir; a) etik muhakeme gerektiren bir durumda, bu durumu kuşatan koşullar ne olursa olsun, daima yapılması gereken tek bir doğru olduğunu savunmak ve bu doğruyu evrensel yani tüm zamanlarda herkes için geçerli bir değer olarak tanımlamak; (buna deontoloji

diyebiliriz) b) yapılması gereken şeyi durumun kendi spesifik koşullarının belirlenmesinin gerektiğini savunmak ve bu koşulları, öncelikle yapılması gereken eylemin veya davranışın sonuçları açısından tanımlamak; (buna da sorumluluk etiği) diyebiliriz. Birinci durumda değerlerin evrensel ve değişmez bir çerçeve çizdiğini ve bu şartlarda uygulanması gerektiğini söylerken, ikinci durumda değerlerin uygulanabilirliğini koşulların belirlediğini söyleyebiliriz. Sivil toplum örgütlerinin projeleri ve bu projelerin uygulanış biçimleri geniş insan topluluklarını, komünleri, cemaatleri ilgilendirmektedir. Bir yanda bu kuruluşları maddi olarak veya başka biçimlerde destekleyenler, bu kuruluşlarda paralı veya gönüllü olarak çalışanlar yani kuruluşla bir tür organik bağ taşıyanlar; diğer yanda ise, projelerin uygulanmasında hedef alınan veya yaşamları bu uygulamayla etkilenecek kesimler bulunmaktadır. Dolayısıyla sivil toplum örgütlerinde etik sorunu sadece bir kurum içi idari sorun değil, aynı zamanda dışarıyı yani geniş toplum kesimlerini de ilgilendiren bir sorundur. Bir sivil toplum örgütü, kamunun kendisine duyduğu güveni sarsacak bir şey yaptığında ya da savunduğu değerlerden yola çıkarak oluşturduğu ilkeleri çiğnediğinde, sadece kendi içinde bir hesaplaşmaya değil, toplumla da bir hesaplaşmaya gitmek zorundadır. Çünkü etik dışı bir davranışın, sadece kuruluşu destekleyenler, gönüllü olarak çalışanlar gibi kuruluşla organik bağ taşıyan ve işleyişini sağlayanları değil, aynı zamanda kuruluşun misyonunun kamuda algılanması ve desteklenmesini de olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla bir sivil toplum örgütünü, savunduğu ilkelere uygun olarak işlevini denetleyecek bir mekanizma gerekmektedir. Sorun aslında daha çok kuruluşun kendi etik tutarlılığı sorunu olarak düşünülmeli ve bu etik tutarlılığın nasıl sağlanacağı cevaplandırılmalıdır? Bu tutarlılığın sağlanması için akla ilk gelen araç bir etik kod ya da kuruluşun uygulamalarını, davranış biçimini yönlendirecek bir kurallar bütünü geliştirmektir. Nitekim bu tür etik kodlar artık büyük kuruluşlarda sık sık karşımıza çıkmaya başlamış durumdadır. Bu kodların ikili bir işlevi olabilir; bir yandan kuruluşun kendi iç işleyişini düzenleyici kurallar getirmek ve bu alanda etik açmaz gibi görünen durumlarda çözüm için yol göstermek; diğer yandan kuruluşun benimsediği değerlerle tutarlı olup olmadığını denetlemek ve böylece güvenilirliğini ve toplumsal desteğini yitirmesini engellemek. Bununla birlikte böyle bir kodun kendi başına bütün etik sorunları çözebileceğini düşünmek de gerçekçi değildir. Dolayısıyla bu

tür kodları bir genel ve katı kurallar bütününden çok, yol gösterici yönergeler öbeği olarak düşünmek gerekir. Bu yönergeler içinde her sivil toplum örgütü için geçerli olması gereken dolayısıyla genellik taşıyanlar elbette olacaktır. Bu konuda herkesin bahsettiği genel örnekleri verebiliriz; kuruluşun açıkça belirtilmiş ve bir toplumsal değere dayandırılmış bir misyonu olması, programının bu misyonu gerçekleştirmek üzere hazırlanması ve mevcut kaynakların yani hem mali hem de insan kaynaklarının bu misyonu gerçekleştirmek üzere kullanılması, bu misyonun ve programın ve onlara bağlı olarak verilen hizmetlerin zaman içinde değişen toplumsal koşullar ışığında düzenli olarak gözden geçirilmesi ve gerektiğinde değiştirilmesi, kuruluşun tüm ilişkilerinde açıklık, şeffaflık ve tutarlılık, ayrımcılık yapmamak, farklı dinsel, etnik, cinsel kökenleri olan insanlar arasında eşitliğe özen göstermek ve çıkar çatışmalarına izin vermemek gibi (Keskin 2000: 120-125). Yukarıda söylediğimiz gibi bu tür genel ilkeler ya da yönergeler uygulama sırasında yetersiz kalacaktır, çünkü bunların pratikte uygulanması gereken durumlar ve her bir durumun kendi özel koşulları sayısızdır ve dolayısıyla öngörülmesi ve kuralların bu durumları da kapsayacak biçimde genişletilmesi ve geliştirilmesi de pratik olarak imkansızdır. Bu yüzden etik ilkeleri belirlerken sivil toplum örgütlerinin içinde çalışacakları spesifik koşulları göz önüne almaları ve etik muhakemenin soyut bir ahlak felsefesi biçiminde yapılmaması çok önemlidir.

Kısacası, sivil toplum örgütleri, misyon edinip program hazırlamak için öncelikle toplum hakkında bilgilenmek, toplumu bir bilgi nesnesi olarak görmek, bir bilgi nesnesi haline getirmek zorundadırlar. Hatta bu kuruluşların ortaya çıkması böyle bir bilgilenmenin sonucu da denebilir. Sivil toplum örgütlerinin kendileri de toplumsal alanın bir parçasıdır. Dolayısıyla bu toplumsal alanla kurdukları bilgi ilişkisi dışsal, bütünüyle nesnel ve nesneleştirici bir ilişki olamaz. Bir sivil toplum örgütünün, toplum ve toplumsal değerler üzerinde düşünmesi demek, aynı zamanda hem kendisi, yani içinden çıktığı toplumsal koşullar üzerinde, hem de vazettiği değerlerin toplum tarafından nasıl benimsenip uygulanacağı üzerinde düşünmesi demektir. Yani sivil toplum örgütlerinin toplum üzerinde bilgilenmeleri, kendi haklarında bilgilenmeleri demektir.

Yine aynı nedenle sivil toplum örgütleri, toplumsal alanda getirecekleri her değişikliğin, her dönüşümün kendilerini de değiştireceğini ve dö-

nüştüreceğini, dönüştürmesi gerektiğini bilmek zorundadırlar. Bu yüzden bir sivil toplum örgütü etik ilkeler belirlemeye çalışırken, düşüncesi sadece kuralcı ya da yönergeci değil, aynı zamanda ve öncelikle yansımali yani reflektif olmalıdır. İşte bu nedenle, etik tutarlılık için sivil toplum örgütlerinin etik muhasebesi gerekmektedir.

ULUSLARARASI PLATFORMDA SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ'NİN KONUMU

Sivil Toplum Örgütleri'nin İdari, Demokratik ve Koşulsallık Açısından Yerleri ve Roller

"Haklar ve insanîyet", 7 yıl önce oluşturulan bir sivil toplum örgütü insan hakkıdır. Bu sivil ve politik haklar paralelinde; ekonomik, sosyal ve kültürel olarak insan haklarının bölünmezliği artar. Örneğin, Kanada'daki benzer bir örgütün başarısı ile desteklenerek Birleşmiş Milletler İnsan Hakları çözümleri ve oturumlarını desteklemek için İngiliz hükümeti lobi faaliyetlerinde bulunmuştur. "Haklar ve insanîyet", hükümetlere insan haklarında kullanmak üzere, enstrüman fırsatları yaratmak için sürekli araştırılmaktadır. Fakat bu işlemlerin görüldüğünden çok daha kompleks olduğu her zaman anlaşılmaktadır. İnsan hakları birkaç dar çerçevedeki göstergede kullanıma meyillidir. Bu göstergeler; basının özgürlüğü, politik tutukluların sayısı, yargının bağımsızlığı gibidir. Sosyal, ekonomik ve kültürel haklar ise, aksine göz ardı edilmektedir. Hükümetler insan haklarını ihlal ettiğinde, insan hakları grupları onların müdahaleye zorlandıklarını bilirler. Eğer insan hakları evrensel olarak tanınacaksa oluşturulacak normların objektif ve tarafsız olmaları gerekir.

Üstelik bu normların politikanın üzerinde ele alınması gerekir. Pratikte insan hakları enstrümanları süreklilik arz etmez, örneğin, yardımların devamı için İngiliz hükümetinin kararını yönlendirecek hiçbir belirti yoktur ve ticaret, güvenlik gibi hususlar hükümetlerin kararlarını her zaman etkileyecek diğer faktörlerdir. İnsan hakları ve iyi yönetim dili ile uyuşurken ihtiyaçlar, belirtilen motivasyonların ötesinde olmalıdır. Bu sözler daha çok politik sebepler için yapılan faaliyetleri maskeleyen için kullanılmaktadır ve bu husus sivil toplum örgütlerince de bilinmektedir (Hausermann 1994: 95-96).

Sözde karşı oldukları söylenmesine rağmen; günümüzde, gelişmekte olan pek çok Asya ülkesinde; insan hakları ihlalleri, gelişmede ana prob-

lem olmaktadır. Bu nedenle pek çok Asya ülkesinde gelişme politikaları ve projelerinin hepsi aşağıdaki duruma getirilmiştir:

- Yer değiştirme (Örneğin, Normada'nın halkı)
- Gücün geri alınması (Filipinler, Tayland ve Hindistan'da yoksul balıkçı halk)
- Uzaklaştırma (Tarımın modernize edilmesi ve tanımıyla, Filipinler, Tayland ve Hindistan'da fakir çiftçilerin yerleşim yerleri ve yaşam biçimleri)
- İşçilere verilen zararlar ve halk sağlığı ve güvenliği (Bhopal tarafından ayrılmış tehlikeli endüstriyel projelere doğru)
- Çevrenin öneminin azaltılması, çöllerin yaratılması ve çevresel mülteciler
- Yanlış kullanmak, özellikle anlaşmalı çalışanlar ve göçebe çalışanlar
- Kullanılacak kaynak olarak, çalışacak insan yaratmak; -kullanılmış ve atılmış gelişme prosesinde- (örneğin, Hindistan'da çocuk işçiler, Tayland'da hayat kadınları) (Dias 1994: 54).

Zaman geçtikçe bu projeler ve bu projelerin ardındaki makro-ekonomik politikalar ekonomiyi geri bırakmış ve o ülkelerin acı ve esaret altında kalmasına sebep olmuştur. Bu ülkeler, daha sonra kendilerini açlığa, yoksulluğa ve işsizliğe götüren katı yapısal uyarlama programları uygulamaya zorlanmışlardır. Dahası, kötüleşen ekonomik durum, genellikle kanlı trajik iç savaşlarla veya büyük çaplı ayaklanmalarla son bulan etnik ve toplumsal gerilimlerin artmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum göstermektedir ki; kötü bir gelişme gösteren Asya halklarının, samimi ve insani yönü geliştirilmiş bireye olan ihtiyaçları çok acildir. İşte bu Sivil Toplum Örgütleri için önemli bir alan oluşturur. Sivil Toplum Örgütleri, gelişme sorunu üzerine fikir geliştirenlere, insan haklarının geçerliliğini işlemeye çalışmaktadırlar. Bu durum uluslararası STÖ'ler, milli STÖ'ler ve lokal(bölgesel) STÖ'lerin bütününe kapsamaktadır.

STÖ'ler açısından, halkın durumunun geliştirilmesi işlevi çok önemlidir ve bu yöntem için iki geniş yaklaşım mevcuttur:

- 1- Halkın durumunu mağduriyet kategorisine göre geliştirmek; örneğin, kadın, çocuk, yerli halk, çiftçi ...gibi.
- 2- Halkın durumunu geliştirme projesi tipine göre geliştirmek; örneğin, büyük barajlar, tekrar açığa çıkarma, su havzalarının yeniden yapılandırılması, endüstriyel ziyan ve geri dönüşüm gibi...(Dias 1994: 54-55).

İnsan hakları prensipleri ve standartlarıyla birlikte istikrarı sağlamak için bu tür koşulları tekrar etmek ve yenileştirmek için STÖ'ler bazı çabalarda bulunmuş; ayrıca bu tip koşulların ters etkilerini de belirlemiştir. Bu konuda UNICEF öncülük etmiş ve buna da "insani yönüyle yapısal uyarlama"adını vermiştir. Görülmeyen diğer bir yol ise, STÖ'nün büyük katkılarını ikinci bir kilometre taşı ekleyen "Afrika Borç Silme Programı"dır. 1992'de Washington DC'de 10 STÖ'den (hem güney hem de kuzeyden) 100 temsilci yapısal uyarlama hakkındaki STÖ Formunda bir araya gelmiştir. Sonuç olarak, Yapısal Uyarlamada Hareket noktası olarak, STÖ merkez tesis edilmiş ve birleşik uluslararası faaliyet kampanyası başlatılmıştır. Bu alakasız uğraşlar, bazen ortak yanları olsa da, koşullulukla ilgili STÖ faaliyetlerini vurgulamıştır (Dias 1994: 58).

Sivil Toplum Örgütlerinin Bugünkü Pozisyonu: Bir Özeleştiri Ve Değerlendirme

Bir ülkenin insan hakları ve demokrasi geçmişi üzerine, geçmişte ve günümüzde kurulan cezalandırıcı koşullar ışığında bugünkü denemeler ve deneyimler acı ve açık bir şekilde durmaktadır. İyi tesis edilmelerine rağmen insan hakları tanımlarının ve konseptlerinin evrenselliği günümüzde ciddi bir tehdit ve saldırı altında bulunmaktadır. Demokrasi göz önüne alındığında, bir dereceye kadar uluslararası prensipler hakkında böyle bir evrensellik yoktur. Demokratikleşme sürecini iyileştiren koşullar politik çoğulculuk ile serbest ve adil seçimler üzerinde odaklanan önemli fakat erken bir safhadadır. Kültürel çoğulculuk, demokratik ekonomiler, barışçıl ve katılımcı demokrasiye olan odaklanma, bunlara bağlı olarak işaretlenen ve tatbik edilen geliştirme koşullarında olduğu gibi önümüzde durmaktadır. Bu koşullara bağlılık konusunda sivil toplum örgütü çalışmaları sektöre uğratılmıştır çünkü; bu konuya bağlı olarak sivil toplum örgütleri bölünmüş ve kuzey/güney, sektörel odak (örneğin, kadınlar, çocuklar, işçiler, gibi), temasal odak (örn. İnsan hakları, çevre gibi) ve çalışma alanı (örn. Yerel, milli, bölgesel ve uluslararası gibi vb.) gibi, birçok hatlara ayrılmıştır (Dias 1994: 60)..

Sivil Toplum Örgütleri'nin bağlı beklentileri, koşulların doğasına ve formüle edildiği ve tamamlandığı uzantıya bağlıdır. Bunlar ayrıca lokal mevcudiyetiyle bağlı yapan bir ülkenin uluslararası bir Sivil Toplum Örgütü mü? (çocukları kurtarma ya da uluslararası çocukları savunma gibi) yoksa alıcı bir ülkede ulusal/yerel bir Sivil

Toplum Örgütü mü? olduğuna da bağlıdır. Son durumda ciddi problemler yükselebilir. Çünkü, "STÖ'nün refahının ve bekasının tehlikeye sokulması" çok önemlidir. Bu yüzden, mümkün olduğunca her çaba, politik bir yardımdan ziyade; gelişim ya da insancıl yardım olarak tasarlanmalıdır.

Bağış yapanlar, STÖ'ye (alıcı ülkelerde) temelde şu başlıklar altında sıralanabilen bir takım rolleri yerine getirecek gözüyle bakarlar: Yer aldığı ülkedeki insan hakları durumlarıyla ilgili bilgi sağlamak (her ne kadar şimdi artan güvenilirlik bir amaç için bağışçı ülkelerin sefaret ya da konsolosluluğuna dayandırılıyorsa da) insancılık ve yok edilmiş hükümete yardım etmek amacıyla yapılmış tamamlanan tasarılar; (bitki kökü geliştirme projeleri, okur-yazarlık seçim projeleri, insan hakları eğitim projeleri, seçim gözetimi vb.) gözlem ve değerlendirme politikaları/ projeleri veya tasarı politikasını yeniden gözden geçirme, yeniden yapılandırma (Dias 1994: 61).

STÖ'ler, ilgili resmi politik gündemdeki vurgulama, gözlemlenme, etkileme, yeniden gözden geçirme ve reform politikasıyla ilgili resmi politik gündemdeki rollerini kabul ettirirler. Bu roller, ilgili STÖ'nün bağış verici ülkeden mi, dahil olan ülkeden mi olduğuna; ayrıca, bölgesel veya uluslararası bir STÖ oluşuna göre de değişir. Roller ayrıca dahil olan ülkenin ve bağış verici ülkenin resmi politik gündemlerine göre de değişir. Güneyde STÖ'nün kendi hükümetleriyle ilişkileri, birlikte karşı koyarak birlikte var olmak ve şikayetçilikten uzak durur. Bağışçı ülkelerde, STÖ'lerin kendi hükümetleri ile ilişkileri genellikle işbirliği ve yapıcı eleştirilerden uzaktır fakat ara sıra tam tersi durumlarda gözlemlenmektedir (Dias 1994: 61-62).

STÖ'lerin, bazı koşullara/şartlılıklara nazaran bağışçı politikaları etkiledikleri mekanizma şunları içerir:

- Özel projeler
- Özel sektör ve cemiyetlerin hakları (örn. Kadın, çocuk işçiler)
- Özel konu ve yayınlar (çevre, sınır geçişi, kirlilik, zararlı atıklar vb.)
- Kampanyalar (mesela, Nestle bebek formülü kampanyası, çocuk işçiler, halı kampanyası, tropik ağaç üreticileri kampanyası)
- Uluslararası konferanslar (örn. Kadınlar hakkında Nairobi'de çevre ve gelişim hakkında Ri'oda, insan hakları hakkında Viyana'da vb.) (Dias

1994: 62-63).

Geleceğin öngörüsü açısından, müşterek hareket ve işbirliği için gelişmekte olan ülkelerle ilgilenen STÖ'ler, insan hakları grupları ve kampanya grupları, başta olmak üzere; destek hizmeti, enformasyon ve asistanlık hizmeti veya halk uyanışını harekete geçiren kampanya gruplarıyla çalışabilirler. İnsan hakları gruplarını harekete geçirmek için katalizörlük yapabilir; gerçeği üretmeye etkili yaptırımlara koruyucu, kurallara ve insancıl yardıma ulaştırabilecek öfke ve utanç üretmeye meyilli kampanya gruplarıyla çalışabilirler. İleride STÖ'lerin, aşağıda belirtilen tavırlarda çok büyük payı olacağı beklenmektedir:

Açıklık ve koşulların operasyonelleştirilmesi
Toptan ve kitlesel insan hakları şiddetinin durumlarına cevap vermek için birleşik kriterlerinin gelişimi (ya da en azından ısrarcı)
İnsan hakları kurallarına ön hareket ve vurgulama, uluslararası koordinasyon (Dias 1994: 63).

Eğer demokrasi yönetim ve gelişimdeki doğru ve etkili koşullar; tüm insan haklarının en nadidesi "insan olma hakkını" gerçekleştirmek için gerçekten yardım edebilirse ilerideki görevler ür-kütücü, yıldırıcı ve belki de cesaret kırıcı olacaktır. Fakat burada, gerçekten her zamankinden daha doğru olan şudur ki, en uzun yolculuk bile ilk adımla başlar.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ, İLETİŞİM ve HALKLA İLİŞKİLER

Demokrasilerde siyasal karar alma süreci, kamuoyunun yönlendirmelerine açıktır. Kamuoyu ise anlatımını medya denilen sözlü, görüntülü ve yazılı kitle iletişim araçlarında bulur. Medyada ortaya çıkma olanağı buldukları ölçüde, sivil toplum örgütleri, siyasal kararları etkileyebilirler. Siyasal ve sosyal yapıyı toplumdaki altyapısal niteliklerin, üretim ilişkileri türünün bir yansıması sayarsak; bu siyasal ve sosyal yapının bir parçası olan sivil toplum örgütleri de toplumun niteliklerine ve üretim biçimine bağlı olarak gelen üstyapı kuruluşları olarak belirirler. Bu anlamda sivil örgütlenme olayı her toplum türünde görebileceğimiz bir oluşum değildir. Sivil toplum örgütleri ihtisaslaşmış, atomize olmuş, işbölümünün yoğunlaşmış, siyasal katılmanın arttığı, endüstrileşmiş toplumlarda yoğun olarak görülür. Çünkü bu tür toplumlarda toplumsal mobilizasyon artmıştır (1). Toplumsal mobilizasyon beraberinde geniş bir siyasallaşmış vatandaş toplulu-

ğu da getirir. Bu topluluğun hacmi büyüdükçe siyasal kurumların ve işlemlerin değişmesi için gittikçe büyüyen baskı başlar. Bunun diğer bir sonucu olarak da siyasal sürece yönünü veren insan ihtiyaçlarında bir değişiklik olur. Bu değişiklik siyasal süreci de etkileyip değiştirecektir. İnsanların ilgileri mahalli düzeyden ulusal düzeye çıktıkça, eski örf, adet ve geleneklerini terk edip mesleklerinde ve yaşadıkları yerlerde değişmeler meydana geldikçe ihtiyaçlarında da belirgin bir değişme olacaktır. Toplum böylesine gelişip değiştikçe ve atomize hale dönüştükçe kişi toplum içinde giderek önemini kaybedecek, devasa kuruluşlar, büyük şehirler ve gayri şahsi, ulaşılması zor siyasal yapı karşısında küçülecektir. İşte böyle bir ortamın doğal sonucu çıkar türlerinin çoğaltıldığı böyle bir toplumda insanlar eş görüşlere ve eş çıkarılara sahip insanlarla bir arada bulunmak isteyeceklerdir. Çünkü toplumda yalnızca sosyal, siyasal ve ekonomik örgütler, unsurlar devleşmemiş, kişinin uğraşmak zorunda kaldığı problemler de devleşmiştir. Kişi de bu büyük sorunları çözebilmek için dayanışma ihtiyacı içindedir.

Toplumsal koşulların yarattığı böylesine bir zorunluluk sonucu özellikle dernekler kurulmaya başlar. Kişi, çıkarlarının ve görüşlerinin paylaşıldığı bu kurumlarda artık o devasa toplum karşısında bir küce değildir. Artık kendi çıkarları doğrultusunda başka kuruluşlara, örgütlere baskı yapabilecek, siyasal, sosyal ve ekonomik yaşantısına yön veren kararları ve unsurları etkileyebilecek bir duruma gelmiştir. Dernekleşme ile birlikte siyasal ve sosyal yapıda değişmeler olacak, devletin ve diğer birkaç kuruluşun dışında kişinin bağıllık duyacağı bir sürü örgüt meydana çıkacak, iktidar savaşı bu gruplar aracılığı ile verilecek ve paylaşılan bir siyasal yapı ve plüralist bir toplum düzeyine geçilecektir. (Plüralist toplumlarda grup çatışmasının kurumsal yapısını genellikle dernekler meydana getirir (Yücekök 1998: 1-12).

Sivil toplum örgütlerinin modern toplumdaki işlevi vazgeçilmezdir, kaçınılmazdır ve yaşamsaldır. Bir anlamda böylesine gönüllü kuruluşlar, çeşitli fikirlerin coşkulu konuşulduğu mekanlardır. Aslında başta da ifade etmeye çalıştığımız gibi, sivil toplum örgütleri ülkemizin ve demokrasimizin vazgeçilmez bir güvencesidir. Sivil toplum örgütlerinin kendi işlevlerini yeterince üstlenebilmeleri, çalışmalarını başarıyla sürdürebilmeleri ve demokratik bir etkileşim ve iletişim içinde olabilmeleri, mutlaka bu etkileşim ve ileti-

şimi kendi içlerinde, kendi aralarında ve toplumla kurabilmelerine bağlıdır (Alkış 2000: 109-111). Hemen bu bağlamda STÖ'lerin toplum içerisinde gerçekleştirdikleri görevleri ve etki alanlarını şöyle tanımlayabiliriz :

- İstenilen bir kanunun geçirilmesi ya da istenmeyen bir kanunun iptali için yasama organlarında gösterdikleri faaliyet,
- Modern devletin toplumsal hayatın her safhasıyla yakından ilgilenmesine zaman ve ihtisas açısından yeterli olmaması nedeniyle, baskı gruplarının devlet örgütüne kendi alanları için aydınlatma ve bilgi verme faaliyeti,
- Kendi sosyoekonomik çıkarları ile ilgili olan siyasal ve sosyal yapıdaki kurumların kendi lehlerine işlemelerini sağlamak, oraya kendi görüşlerini destekleyen personel atanmasını sağlamak,
- İdari yapının kamu politikasından azami ölçüde yararlanabilmek için devlet bürokrasisini etkilemek ve bunu sağlamak için idarenin soruşturma ve araştırma komisyonlarına temsilci göndermek,
- Yargı organlarına tesir ederek idari işlemlere emsal teşkil edebilecek kararların çıkmasını sağlamak,
- Kamuoyunu devamlı olarak aktif durumda tutarak ona sosyoekonomik süreç hakkında en yeni, en sağlam bilgileri vermek, belirli konularda uyararak,
- Kamuoyunu ve kamu taleplerini siyasal yapıya taşımak ve etkin olmasını sağlamak. Bu baskı gruplarının en önemli görevlerinden biridir. Çünkü durmadan değişen bir siyasal ortamda, seçmen değişen ihtiyaçlarına çözüm getirilmesi için dört sene beklemeyeceğine göre, menfaat ve baskı grupları kamuoyunun değişen his ve ihtiyaçlarını siyasal ve sosyal yapıya derhal aksettirme görevini de aksamaksızın yapma durumundadırlar (Yücekök, 1998: 11-12).

Sivil toplum örgütleri (diğer deyişle kar amacı gütmeyen örgütler), toplumda alışık olduğumuz yaygın, kar sağlama amacında olmayan örgütlerdir. Özellikle Amerika'da pek çok insan federal hükümetten ziyade kar amacı gütmeyen meslek örgütleri için çalışmaktadırlar. Pek çok sayıdaki mesleki örgüt, topluluk ve işçi sendikaları, üyelerinin ilgilerini iletirler ve bireyler ya da örgütler üzerine, anlaşmaya dair yükümlülükler ya da etiksel ve mesleki temsiliyet yüklerler. Üyelerle, hükümetle ve diğer kamu ile iletişim, birçok sivil toplum örgütünün temelinde yatmaktadır. Olumlu kamusal imaj, finansal destek ve maliyet sınırlaması sivil toplum örgütlerinde halkla ilişkilerin karşılaştığı en önemli konular-

dır. Pek çok mesleki örgütlerin, toplulukların, sendikaların ve dini örgütlerin asıl görevi "iletişim"dir. Bu yüzden üyelerle, hükümetle ve diğer gruplarla iletişim pek çok sivil toplum örgütünün temel ürünü olmuştur. Sözü ettiğimiz bu örgütler, zamanlarının ve enerjilerinin büyük bir kısmını fikirlerini anlatmak, gönüllüleri teşvik etmek ve en önemlisi de sermaye temini için harcamaktadırlar. Yazılı amaçlar ve gerçekler ile birlikte resmi iletişim programları STÖ'lerde daha az etkilidir. Araştırmalar, kar amaçlı ve kar amaçlı olmayan örgütler arasındaki belirgin farkı vurgulayarak, sorunların, bu örgütlerin iletişim programları aracılığıyla tanımlanabileceğini vurgulamaktadırlar. Ortaklık listesinin anahtar sorunlarının en üstünde enflasyon, ücret, hükümet yasaları ve eşit fırsatlar yer almasına rağmen; STÖ'ler olumlu kamu imajı, finansal destek ve maliyet sınırlamasını korumaya yönelmişlerdir. Sivil toplum örgütleri, ortaklıklardan ziyade halkla ilişkiler çabalarındaki yayınlara daha çok güvenmektedirler. Son yıllardaki yönelim, Video Haber Konferansları (VNRs), uydu mülakatları, fax makinaları ve World Wide Web sayfaları gibi, yeni iletişim teknolojilerini genişletmeye doğru olsa da; sivil toplum örgütlerinin bu alanlardaki branşlaşması iş dünyasının alt dallarında olduğu kadar hızlı gelişmemiştir. STÖ'ler, her biri halkla ilişkiler ya da kamusal işler olarak adlandırılan, halkla ilişkiler görevleri üstlenen departmanlarının olduğunu belirtmektedirler. Böylece, STÖ'ler halkla ilişkiler için yeni bir iş imkanı yaratmış ve halkla ilişkiler de STÖ'ler için gözardı edilemeyecek bir iş haline gelmiştir (Baskin ve ark. 1997: 366-367).

STÖ'ler sınırlı kaynaklarla önemli sonuçlar üretebilen örgütlerdir. Halkla ilişkiler faaliyeti yürüten bu örgütler kendilerini gözüpek, kaynakları bol ve yenilikçi olarak gösterirler. Diğer STÖ'lerle, kurumlarla nasıl faydalı ortaklıklar kurabileceklerini iyi bilmektedirler. Bu örgütlerin gönüllü çalışanları aslında onların en iyi halkla ilişkiler yetkililerinden bir kaçıdır. Tarihleri boyunca STÖ'ler sınırlı bütçelerinin ayırtedici "avantajına" sahiptirler. Sınırlı bütçeler STÖ sektörünün halkla ilişkiler temsilcilerini iş dünyasındaki diğer meslektaşlarından daha yaratıcı ve cesur olmalarını sağlamıştır. Bugün Amerikan iş dünyası kendini global ekonominin ortasında bulmuştur. İş yapmanın bütün kuralları değişmiştir ve değişmeye de devam edecektir. Sonuç olarak kurumlar yeniden yapılanmakta ve işin nasıl yapılacağı yeniden inşa edilmektedir (Fried 1996: 269).

Effective Public Relations'da Scott Cutlip, Allen Center ve Glen Broom halkla ilişkilerin niye STÖ'lerde uygulanması gerektiğini beş temel nedende açıklamışlardır:

1. Örgütün misyonunun farkedilmesini ve kabul edilmesini geliştirmek.
2. Örgütün hizmet ettiği insanlarla birlikte iletişim kanalları yaratmak.
3. Bütçe desteği için uygun iklim yaratmak.
4. Örgütsel misyonla ilgili kamu politikalarını biçimlendirmek ve yaymak.
5. Geniş bir skalada üyeleri, hedef kitleyi motive etmek ve gönüllüleri istihdam etmek ve örgütsel misyonu başarmak için ilgili memurla ilişki kurmak.

Görüldüğü gibi Cutlip ve arkadaşları bütçe teminini halkla ilişkilerden ayırmamaktadırlar. Pek çok halkla ilişkiler uzmanı da bu iki eylemin örtüştüğü bir noktada yer almaktadır (Fried 1996: 271-72).

Elbette ki medya ile ilişkiler STÖ halkla ilişkilerinin önemli bir yüzüdür. Buna rağmen STÖ'ler medya ilişkilerine pek fazla çaba sarfetmezler. Oysa medya, STÖ'ler için kendilerini duyurmaları açısından altın madeni gibidir. Önemli olan nokta, medyanın temsiliyetiyle nasıl etkili bir şekilde ilgilenileceğini öğrenmektir. Medya ilişkileri bir bilim değil, sanattır. Örgütleri için medya takibini elde etmek isteyenler, medyaya raporlarını nasıl kurgulayacaklarını tam olarak bilmek zorundadırlar (2). (Fried 1996: 273).

Daha öncede belirttiğimiz gibi, gönüllüler STÖ'lerin en güçlü halkla ilişkiler aracıdır. Çünkü bunlar, örgütlerin mesajlarını topluma kişisel olarak sözle iletirler. Sözler ise, örgütün misyonunu güçlendirmenin en etkili aracıdır. Bu bakımdan gönüllüler halkla ilişkiler eğitimine tabi tutulmalıdırlar. Gönüllüler, örgütün mesajının ne olduğunu ve ne olmadığını anlamalıdırlar, eleştirilere nasıl yanıt vereceklerini bilmelidirler. Ayrıca gönüllülerin de kendilerini farklı hissetmelerine yol açacak seramoniler, basın toplantıları, gazete makaleleri gibi şeylere ihtiyaçları vardır (Fried 1996: 279-80).

Her STÖ farkında olsun ya da olmasın, iletişim ve halkla ilişkiler faaliyetleriyle ilgilidir. En basit telefon konuşmasından en karmaşık sunuma kadar her bir bağlantı örgüt ve faaliyetleri hakkında mesaj ifade etmektedir. Pozisyonları ne olursa olsun, personelin telefon konuşmalarında sorulan

basit sorulara tıpkı bir yetkilinin resmi bir konuşmada kendinden emin olduğu kadar emin cevap vermesi; karşıdaki insana örgüt hakkında olumlu bir mesaj sunmaktadır. Kısacası iletişim ve halkla ilişkiler yoluyla bir örgüt çeşitli mesajları için alımlayıcıları tanımlar ve bu mesajların etkili bir biçimde ifade edilmesini ve güçlendirilmesini sağlar.

STÖ'ler kanunlar tarafından tanımlandığı için, bu örgütlerin çalışmasını yürüten birçok kurallar ve düzenler vardır. Örneğin, federal fon alan STÖ'lerin yapabileceği lobi faaliyetlerinin açık bir sınırı vardır. Yine çalışmalarını yöneten kurallarla doğrudan ilgili olmadığı sürece herhangi bir hayırsever kuruluşun lobicilik faaliyetiyle meşgul olması yasaklanmıştır (Boyer 1997:483). Hatta bazen lobicilik faaliyetleri yasal sınırları da aşabilmektedir. Örneğin, Nixon yönetiminde, üç ülkeye yayılan mandıra kooperatifleri yasal olmayan kampanyalarla süt fiyatlarının yükselmesine neden oldukları için mahkum edilmişti. Halkla ilişkiler uzmanları bu tür aktivitelerin örgütlerin imajına zararlı etkilerde bulunma olasılığına karşı, teknik olarak işlerin yasal olup olmadığına ilişkin olarak bu konuda karar verici durumda olan kişilere tavsiyeler vermelidir (Baskin ve ark. 1997: 370-371).

Bütün bunlara rağmen, STÖ'lerin her zaman karşılaştığı bir gerçek bütçe sıkıntısıdır. STÖ'ler bu sınırlı bütçelerinden dolayı bazı şeyleri yapmayı diğer şeylere tercih etme durumunda kalabilmektedirler. Bu tür örgütlerin öncelikli listelerinde halkla ilişkiler ve iletişim alt sıralarda yer almaktadır; bu nedenle burada üzerinde durulması gereken asıl konu, bu örgütlerin bu kadar sınırlı kaynakları kendini pazarlamada nasıl daha iyi kullanacağıdır. Tabii ki, bunun cevabı her örgütün kendi bakış açısında yatmaktadır. STÖ'lerin finansal destek için diğer kuruluşlara başvurularında, bu başvuruların aynı zamanda iletişim desteğini de içermesi nadiren görülmektedir. Bu tür olaylarda hem bu talepte bulunan tarafta hem de bu talebi karşılayan tarafta iletişimin doğru zamanda yapılacak bir eklenti olduğu anlayışı hakimdir (Boyer 1997: 484).

STÖ'ler çalışmalarını değerlendirirken nadiren pazarlama terimini kullanırlar fakat iletişimin ve halkla ilişkilerin anahtar rol oynadığı iki alanı - sermaye artırma ve hizmet dağıtımı- pazarlama çalışması olarak düşünmek, fazla bir kavram farklılaşması sayılmamaktadır. Reklam bütçelerinin yokluğunda, iletişim ve halkla ilişkiler stra-

tejilerinin düşük veya yok sayılacak maliyette yürütülmesinin özel bir anlamı vardır. Diğer yandan para ve mesaj arasındaki bağlantı çok açıktır. Eğer, bir örgütün parası çoksa, kamunun bir konudaki dikkatini de o denli çok çeker.

Genellikle, iletişimin medyada yürütülen ayrı olaylardan meydana gelmiş bir aktivite olarak düşünülme eğilimi mevcuttur. En basit deyimle bu, bir duyuru yapmak için basın konferansı düzenleme, gazetelerde birkaç satırlık veya gece haberlerinde bir dakikalık yer alma ve işin yapıldığını düşünme anlamına gelmektedir. Bu senaryoda, proje üstünde çalışacak halkla ilişkiler firması kiralanabilir ve böylece, çok kısa bir süre zarfında bir çok aktivite gerçekleştirilebilir. İletişim ve halkla ilişkiler stratejisinin hem örgüt içinden hem de sermayedarlar tarafından kabulünde anahtar etken, işin yapılış ve iletişimin diğer örgüt önceliklerini destekleme tarzında açık olmaktadır (Boyer 1997: 484-85).

Bu tür bir plan aşağıdakileri tasarlamalıdır:

- Örgütle ve çalışmasıyla ilgili bilgi için her bir alımlayıcıyı,
- Örgütün her alımlayıcıdan neyi almasını istediğini - mesajları,
- Bu mesajların sunumundaki stratejileri.

Bu iletişim planlama modeli, bütün bir örgütün iletişim amaçlarına yönelik uygulanabilir veya çok belirgin bir proje tartışılırken yürütülebilir (Boyer 1997: 487).

Sivil toplum örgütleri için iletişim ve halkla ilişkilerin gerekliliğine, birkaç somut alanı örnek olarak incelemek daha da açıklayıcı olacaktır. Bu bağlamda sendika, dini örgütler ve hastaneleri ele almak; birbirinden farklı üç amacı teşkil eden, üç farklı STÖ'yü temsil etmesi bakımından ilgi çekici olacaktır.

İşçi sendikaları ve çeşitli ticari ya da mesleki örgütler için önemli ortak bir nokta; üyeliktir. Farklı kamuların bir üyesi olmak için üyelerin çıkarlarının temsili STÖ'lerin işidir. Bu üyeleri örgütte tutmak ise STÖ'lerin başlıca görevidir. Bu yüzden sendikalar ve örgütler için kamu iki gruba ayrılmıştır: üyeler ve üye olmayanlar. Üye kamular alanlarında ya da ilgi sahalarında yeni gelişmeler hakkında bilgilendirilmek zorundadır. Üye olmayan kamular da, grupların tavsiyelerinin faydaları ve toplum için önemi hakkında bilgilendirilmelidir. Bir çok örgüt ve bütün işçi sen-

dikaları yerel, ulusal ve federal yasaları etkilemek için çok büyük çaba sarfetmektedirler. Tüm bu örgütlerde önemli tek bir faktör belki de üyektir ve bu yüzden farklılıkları da hesaba katmak zorundadırlar. Bazı örgütler üyelerinin ilgisini yükseltmek için oldukça saldırgan çalışmaktadır (Baskin ve ark. 1997: 368). Örneğin, Amerikan Mandıra Örgütü, yılda milyonlarca dolarını reklama harcamaktadır. Yine Amerikan Oyuncak Üreticileri üyelerinin ürünlerinin emniyetinde tüketici güvenini artırmak için önemli meblağlar harcamaktadır. Diğer örgütler ise, üyelerinin refahını ilerletmek için çalışma sahnesinin gerisinde olmayı tercih etmektedirler. Bunlar daha çok yasa ve kanunların düzenlenmesinde etkili olmaya teşebbüs etmektedirler (Baskin ve ark. 1997: 370).

STÖ'lerin halkla ilişkiler görevi, mesleki gruplar için düzenleyici ve savunucu olarak ikili rol oynadığından oldukça karmaşıklaşmıştır. Mesleki örgütlerin yanısıra, bir çok bilgili topluluk, Uluslararası İletişim Birliği (ICA) ya da İdari Akademi (Academy of Management) gibi, belirli alanlarda bilgilerini herhangi bir düzenleyici güç uygulaması olmadan ilerletmektedirler. Bu örgütlerin üyeleri araştırma, uygulama ya da alanlardaki eğitime bireysel ya da örgütsel dahil edilmişlerdir. Bu yüzden bilgili topluluklar pek çok alanda halkla ilişkiler uzmanlarını istihdam etmemektedirler. Diğer yandan üyelerle iletişim bir çok örgütteki uzmanların zamanını almaktadır ve yeni üyeleri cezbetmek ve bunların devamlılığını sağlamak pek çok örgütün karşılaştığı sürekli sorunlardan birisini oluşturmaktadır. Uzman kabiliyet ve bütçelerinin büyük bir kısmı belkide bu yüzden örgüt toplantılarına ve yayınlara harcanmaktadır. Elbette ki büyük örgütler üyelik kayıtlarıyla meşguliyet, lobicilik, reklam ve diğer aktivitelere çaba sarfedebilirler. PRSA'ya göre, mesleki ve ticari örgütlerdeki uzmanların aşağıdaki eylemlere katılmaları arzulanmaktadır:

- basın, radyo ve televizyon gibi bilgi kanallarına haber hazırlama ve yayma
- diğer kamular için teknik ve eğitim materyalleri hazırlama ve yayınlama (yayım, sinema filmi ve görsel ve işitsel yardımlar),
- kongre, toplantı, eğitim seminerleri ve sergilere sponsorluk,
- kamu hizmet aktiviteleri sponsorluğu (sağlık ya da güvenlik gibi),
- mesleki standartlar ya da etik kuralları hazırlamak ve uygulamak,
- işbirlikçi araştırmalar yürütmek (bilimsel, sos-

yal ve ekonomik),

- üyelerin çıkarlarını düşünerek hükümet kurumlarının yasal ve idari eylemlerini yorumlamayı içeren hükümet ilişkilerinin sürdürülmesi,
- kurumsal ya da ürün reklamıyla ilgili sorunlarla ilgilenmek (Baskin ve ark. 1997: 369-71).

Pek çok açıdan işçi sendikalarındaki halkla ilişkilerinin rolü diğer mesleki ya da ticari örgütlerdeki gibidir. Daimi üyelerle iletişim, yeni üyeler kaydetme ve yasa düzenlemelerini etkileme işçi sendikalarının bütün gerçekleridir. Böylece halkla ilişkiler uzmanları sendika yayıncılığı, haber konferansları ve lobicilik çabalarına dahil olacaktır. Bununla birlikte pek çok sendika lobicilik çabaları lehine kamu ile karşılıklı konuşma ve üye iletişiminden sakınmaktadır. Çünkü bu taktikler işçi hareketine yol açabilir. Kısacası geleneksel olarak sendikalar mesleki hizmetler için kendi sınıflarını gözönünde bulundurmaktadırlar ve çoğunlukla, örgütlü işçi sınıfında halkla ilişkiler bu alanda neredeyse yok sayılacak kadar az eğitim almış kişilerce yürütülmektedir.

Hastane halkla ilişkileri de, diğer bütün hastane yönetiminin görüşleri gibi, nispeten yeni bir alandır. Birkaç yıl öncesinde, hastanede uzman yöneticiler çok azdı. Hastaneler tipik olarak hekimler heyeti tarafından, yönetici adıyla idare ediliyordu. Söz konusu bu hekimlerse, hasta sağlığına yönetimden daha fazla dikkat gösteriyorlardı. Hastaneler genişlemeye başladıkça ve daha da karmaşıklaştıkça, yönetimde uzman personel ihtiyacı duyulmaya başlanmış ve sonuçta hastane yönetimi hızla profesyonelleşmiş ve halkla ilişkiler uygulamacılarına gereksinim görülmüştür. Kar amacı gütmeyen hastanelerin, sağlık koruma sisteminde birkaç büyük değişimle karşılaşması halkla ilişkiler uygulaması için özel imalarda bulunmuştu. İlkın, federal hükümet sağlık korumasını tedarik edenler için ücret metodunu değiştirmiş; ardından sektörde rekabet dramatik bir şekilde artmış ve üçüncüsü; 'Pazar', endüstrinin parolası olmuştu.

Böylece pazar, sağlık koruma gruplarını iletişim ve promosyona teşvik etmişti. Bu durum, manalı bir şekilde halkla ilişkilerin değerini artırmış ve bu alanda pek çok yeni mücadelelerin gösterilmesine neden olmuştur. Böylece günümüzde bazı halkla ilişkiler uzmanları, reklam ve diğer tüketim-uyumlu medyanın dahil olduğu iletişim programlarının sıralamasını tamamlayan idareci olarak adlandırılmaktadır. Hastanelerde halkla ilişkiler ve pazar arasındaki bu hat gelecekte de

bulanık bir şekilde devam edecek gibi gözük-
mektedir.

Son olarak ele alacağımız dini örgütlerde halkla ilişkiler uygulamaları da oldukça ilgi çekicidir. Bir çok dini örgütlerin gayesi halkla ilişkilerle ilgili olduğu düşünülebilecek pek çok aktiviteyi gerektirmektedir. Kiliseler ve sinagoglar üyeleriyle ve yerel ve hatta ulusal kamularla ilgili sosyal ve doktrinel sorunları gözönüne alıcı iletişimde bulunmak zorundadırlar. Örneğin, 1970'lerde kilise üyeliğinde gözlenen düşüş ve fiyat artışları bir çok geniş protestan organizasyonlarını zorlamış, kilise toplantıları ve personeller azaltılmıştı. Bu koşullar bazı mezheplerin uzman yardım için halkla ilişkilere gereksinim duyduklarını anlamalarına neden olmuştu. Sonunda pek çok sayıda dini örgüt, iletişim aktivitelerini medya dahil, genişletmeye başlamışlardı. Bu örgütlerin bazıları önemli etkiler yaratabilme gayretine sahipti. Dini akidelerde aşırı tutucu kiliselerin muhafazakar grubu olan Morel Majority, seçim politikalarında oldukça etkili olmuş ve Ronald Reagan'ın seçiminde kamuoyunda güçlü etkiler yaratan ve yaygın olarak inanılan bir aracı olmuştu. Kiliselerde çalışan halkla ilişkiler uygulayıcılarının sayısı, sinagoglar ve diğer dini örgütlerde hala çok azdır (Baskin ve ark, 1997: 372- 380).

Büyük bir çoğunlukla STÖ'ler, araştırmaları için doğal olarak halkla ilişkilere güvenirler. Bu gerçeğe rağmen, bu örgütlerin bir çoğunda uzman personelleri içinde halkla ilişkiler faaliyetleri yavaş gelişmektedir. Bununla beraber, çeşitli kamularla ilişkilerin gerekliliğinin daha fazla farkedilmesi, STÖ'lerin halkla ilişkiler çabalarını geliştirmelerine neden olmuştur. Fakat yine de üyelik gerekliliği ve para temini pek çok STÖ'nün iki önemli halkla ilişiler gerçeğini oluşturmaktadır. Bu bakımdan işçi sendikaları, ticari meslek örgütlerinde olduğu gibi, STÖ'ler daha çok lobicilik faaliyetine çaba harcamaktadırlar. Sağlık örgütleri, dini örgütler gibi diğer kar amacı gütmeyen örgütlerde ise, gönüllülerin yardımları gerçek anahtardır (Baskin ve ark. 1997: 389). Bu noktada sivil toplum örgütlerinin yapması gereken; bu faaliyetlerin yanısıra, toplum tarafından kendisinden beklenen bazı görevleri de yerine getirmektir. Bu noktada toplum, STÖ'lerin kendilerine yönelik konuşma dolaşımına girmelerini bekler. Örneğin, Psikiyatristler Birliği belirli türden zihinsel hastalıklar üzerine konuşabilir, hastaneler bu konferansa kamuyu davet edebilir. İş çevresinin konuşmalarının aksine STÖ'lerin ko-

nuşmaları her zaman eğlendirici olmak zorunda değildir. Genellikle gönüllü kuruluşların konuşmaları doğrudan ve özel bir konuya odaklanmış durumdadır. Konuşmalar için her zaman yazılı ya da görsel materyallere ihtiyaç vardır. Yazılı materyallerin sunumu 20 dakikadan çok olmamalıdır ve konuşma temel noktaları kapsamalıdır. Konuşma konu hakkındaki genel bilgileri ve dinleyicilerin/izleyicilerin sorabileceği soruların yanıtlarını kapsamalıdır (Fried 1996:276-77). Son olarak, STÖ'lerin rekabeti de yeni bir sorundur. Financial World'de Andrew Osterland'ın vurguladığı gibi "günümüzde rekabet, daha iyi bir kaynak sağlayan (sponsor) bulmak için verilen centilmen mücadelenin ötesine taşınmıştır (Fried 1996: 270-71).

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ

Günümüzde dünya genelinde ticaret ve sanayi erbabının mesleki dayanışmayı sağlamaları ve mesleklerini belirli kurallar içinde yürütmelerini sağlamak amacıyla bir örgüt içinde toplanmaları özendirilmekte ve zorunlu tutulmaktadır. Hemen hemen tüm ülkelerde Ticaret ve Sanayi Odası veya Ticaret Odası tanını taşıyan kuruluşlar mevcuttur. Ancak odaların örgütlenmesinde görev ve yapıları bakımından tamamen eş olan iki ülke mevcut değildir.

Tarihi süreç incelendiğinde batı toplumlarında Sanayi Devrimi ile birlikte meslek kuruluşlarının ağırlığının giderek hissedildiği, 18.yüzyıldan itibaren tüccar ve sanayici kesiminin kurdukları odalar aracılığı ile ülkelerinin ekonomi politikaları üzerinde söz sahibi oldukları görülmektedir. Zaman içinde dünyaya hakim olan siyasi ve ekonomik yönden merkezileşmeyi gerektiren müdahaleci politikaların yerine, tüccar ve sanayici kesimin etkinliğinin artması ile birlikte liberal politikalar almaya başlamıştır. Globalleşme hedefleri ivme kazanarak bugün içinde bulunduğumuz noktaya gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda tüccar ve zenaatkarlar 18.yüzyıldan çok daha önce 1500'lü yıllardan itibaren "lonca" ve "gedik" lerde teşkilatlanmış, mesleki ahlak ve dayanışmayı sağlamışlardır. Batılılaşma hareketlerinin gündeme gelmesi ile birlikte bugünkü anlamda oda ve borsaların kurulması gündeme gelmiştir. Bir dizi reform ve yenilik içeren 1856 tarihli İslahat Fermanı tüccarların odalar kurarak örgütlenmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Ferman gereği nizamnameler

yayımlanıp odalar kurulmaya başlamıştır. İlk olarak 1879'da Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası kurulmuş, bunu 1882'de İstanbul'da, 1885'te İzmir'de kurulan odalar izlemiştir. Borsalar yönünden ise 1886 yılında her nevi ticari emtia, hisse senedi ve kambiyo muamelelerinin yapılmasını sağlayan "Umumi Borsalar Nizamnamesi"nin yayımlanmasından sonra ilk olarak 1891 yılında İzmir Ticaret ve Sanayi Borsası kurulmuş, bunu 1913'te Adana, 1920'de Antalya, 1924'te Konya, Bursa, Edirne ve 1925'te İstanbul Borsalarının kuruluşu takip etmiştir. 1925'te çıkarılan 655, 1943'te çıkarılan 4355 sayılı yasalarla Oda ve Borsalar Mevzuatında değişiklik yapılmış, 15 Mart 1950 tarih ve 7457 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5590 sayılı yasadın sonra, oda ve borsalar özerklik kazanmış, sayıları hızla artmıştır. Münferit olarak kurulan oda ve borsalar arasında zaman içerisinde, koordinasyon ve birlik ihtiyacı ortaya çıkmış ve mevcut 32 ticaret ve sanayi odası, 8 ticaret odası, 1 sanayi odası ve 20 ticaret borsasının temsilcileri bir araya gelmek suretiyle, 7 Şubat 1952 tarihinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ni kurmuşlardır. Halen birliğe bağlı 171 ticaret ve sanayi odası, 61 ticaret odası, 11 sanayi odası, 2 deniz ticaret odası, 96 ticaret borsası olmak üzere toplam 341 oda ve borsa bulunmaktadır.

Birliğin kuruluş kanunu olan 5590 sayılı kanunda belirtildiğine göre, borsalar kamu kurumu, odalar ve TOBB ise kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşudur.

Odalar, üyelerinin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin ülke menfaatlerine uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halkla olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak, meslek disiplini, ahlaki ve tesadüdü korumak amacıyla kurulmaktadır. Borsalar ise; alıcı ve satıcıyı bir araya getiren, bellik ürünlerde fiyatların serbest rekabet şartları içinde oluştuğu, oluşan fiyatlar üzerinde yapılan alım satımların tescil edilerek resmîyet kazandırıldığı piyasalar olup, hem üretici, hem tüccar yönünden yararları olan kuruluşlardır.

TOBB'un temel amacı; Türk özel sektörünün en üst yasal temsilcisi olma sıfatıyla odalar ve borsalar arasında birlik ve dayanışma ile ticaret ve sanayinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, oda ve borsa üyelerinin mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, bunların birbirleriyle ve halkla olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve

güveni hakim kılmak üzere meslek disiplinini ve ahlakını korumaktır.

TOBB'un en yüksek organı "Genel Kurul"dur. Genel Kurul esas olarak odaların ve borsaların meclis üyeleri arasından dört yıl için seçilen en çok 1000 delegeден oluşmaktadır. Genel Kurul'da her oda ve borsanın en az 1 ve bütçe geliri-ne göre en çok 20 delegeesi bulunabilmektedir. Odalar, borsalar ve TOBB seçilmiş kişilerden oluşan organlar eliyle yönetilirler. Giderlerini, genelde üyelerin verdikleri aidatlar ve üyelerine yaptıkları hizmetlerden aldıkları ücretlerle karşılayan oda ve borsalar, yönetim ve bütçelerinde özerk kuruluşlardır. Ülkemizde ticaret siciline kayıtlı tacir ve sanayici sıfatını haiz tüm tüzel ve gerçek kişiler odalara kayıt yaptırmak zorundadır. Ticaret borsası kotasyonuna tabi olan malların alım satımını yapanların ise, ticaret borsasına kayıt zorunluluğu vardır.

Oda ve borsalarda mesleklerinin çeşitlerine göre "Meslek Grupları" oluşturulur. Her dört yılda bir bütün grupların üyeleri arasından ayrı ayrı seçim yapılarak meslek komiteleri seçilir. Meslek komiteleri üyeleri arasından seçilenler, oda ve borsa meclisini oluşturur. Meclislerden seçilen 5-11 kişi Yönetim Kurulunu oluşturur. Odanın veya borsanın hukuki temsilcisi Yönetim Kurulu Başkanıdır. Komiteler istişare nitelikte ihtisas organları, meclisler karar ve denetim organları, yönetim kurulları ise yürütme organlarıdır. Genel sekreter ve bağlı bölümler de hizmetlerin yürütülmesinde yardımcıdırlar.

Ticaret ve Sanayi Odaları, ticaret odaları, sanayi odaları ve ticaret borsalarının genel kurul delegeleri dört yılda bir kendi aralarında 30'ar, deniz ticaret odaları da 15 üye seçerek, TOBB'un en üst düzey istişari organları olan Konseyleri oluştururlar. Konsey üyeleri arasından seçilen 15 kişi, Birlik Yönetim Kurulu'nu meydana getirir. Yönetim Kurulu kendi arasında Yönetim Kurulu Başkanını, 4 Başkan Vekilini ve Muhasip üyeyi seçer. Genel Sekreter, Yönetim Kurulu'nun tabi üyesidir. TOBB'un hukuki temsilcisi Yönetim Kurulu Başkanıdır.

TOBB Genel Kurulu, ülkemize dağılmış bulunan tüm oda ve borsalarımızın temsilcilerinden oluşan, dolayısıyla bütün tacir ve sanayicilerimizi temsil eden, birleştiren, kaynaştıran en yüksek kuruldur. Yılda bir yapılan TOBB Genel Kurul toplantılarında, ülkenin en önemli ekonomik sorunları, özel sektör açısından en geniş ve yüksek

Sivil Toplum Örgütlerinde İletişim ve Halkla İlişkilerin Yeri ve Rolü: TOBB Örneği (73-92)

düzeyde görüşülmektedir. Genel Kurul,bütün siyasi parti temsilcileri, hükümet yetkilileri, bürokratlar, kardeş mesleki kuruluş temsilcileri, yazılı ve sözlü basın ve yabancı misyon mensupları tarafından yakından izlenmektedir.

TOBB, mevzuata ve ülkenin genel çıkarlarına uygun bir biçimde hür teşebbüsün yurt içinde ve yurt dışında haklarını korumak, onlar adına ilgili mercilere görüş iletmek amacıyla çok çeşitli görevler üstlenmiştir.

Bunlardan başlıcaları şöyle:

- Oda ve borsaların gelişmeleri için gerekli bütün tedbirleri almak, aralarında bilgi iletişimini sağlamak,
- Ülkenin iktisadi durumu hakkında raporlar hazırlamak, konular hakkındaki görüş ve önerilerini Hükümet ve kamuoyuna iletmek,
- İktisadi konularda TBMM Komisyonlarına, Bakanlıklara bilgi ve görüş bildirmek,
- Yabancı ülkelerin oda ve borsalarıyla, bunların üst kuruluşlarıyla ve milletlerarası mesleki kuruluşlarla temas kurmak, bunlarla müşterek kuruluşlar oluşturmak, üye olmak, mesleki toplantılara katılmak, raporları izlemek,
- Odalarla odalar, odalarla borsalar, borsalarla borsalar arasında çıkacak mesleki anlaşmazlıkları kesin olarak çözmek, oluşturduğu TOBB Tahkim Divanı eliyle, yerli ve yabancı firmalar arasındaki ticari ve sınai ihtilafları çözüme kavuşturmak,
- Ulusal ve uluslar arası sergiler, fuarlar açmak, açılanlara katılmak, ülke ekonomisi ve ticaretinin dışa açılışına katkıda bulunmak,
- Milletlerarası Ticaret Odasına üye olmak, Türkiye Milli Komitesini kurmak ve çalışmalarını yürütmek,
- Malların optik okuyucu cihazlar ile yorumlanabilmesi için kimliklendirilmesini öngören uluslar arası AEN Barkod (Çizgi-Kod) sisteminin ülkemizde tek elden uygulanmasını yapmak,
- Tır Karneleri Himayesinde Uluslar arası Eşya Taşımaya Dair Gümrük Sözleşmesi (TIR Sözleşmesi) gereğince, yerli ve yabancı gümrük idarelerine karşı kefil kuruluş görevini üstlenerek, TIR Sistemi altında çalışan firmalara TIR kartesi vererek, gümrük ibralarını kontrol etmek, gerektiğinde gümrük vergilerini ödemek,
- Eşyaların geçici kabulü için ATA Karneleri Hakkında Gümrük Sözleşmesi gereğince, ülkemize ATA Karneleri kapsamında geçici muafiyet rejimi ile giren eşyaların, süresinde yurtdışı edilmemesi halinde, gümrük vergi ve resimlerinin ödenmesinde, kefil kuruluş olarak görev yap-

mak, anılan karnelerin dağıtımı, ibra işlemlerini takip ve kontrol etmek,

- Ulaştırma Bakanlığı ile TOBB arasında yapılan 8.9.1992 tarihli protokol gereği, gümrük çıkış kapılarında, uluslararası taşıma yapan araçların, takip edecekleri güzergahtaki ülkelere ait geçiş belgeleri dağıtımını yapmak,
- Türkiye Ticaret Sicili Gazetesini yayımlamak,
- Yurt dışında temsilcilikler açmak,
- Organize sanayi bölgeleri kurmak, kurulmuşlara katılmak,
- Üyelerinin her türlü sınai, ticari ve ekonomik faaliyetleriyle ilgili bilgilerin toplandığı ve erişilebilir olarak tutulduğu ulusal merkez olmayı sağlamak; ülke kuruluşlarının dünya ekonomisi ile entegrasyonunu sağlayacak uluslararası iş imkanları, iş birlikleri ve ortaklık teklifleri ile uluslararası ekonomik ve ticari faaliyetlerle ilgili sürekli, düzenli ve güncel bilgi akışı sağlamak için çalışmalar yapmak,
- Avrupa Birliği ile ilgili dökümantasyon çalışması yapmak,
- Nitelikli işgücü yetiştirmek amacıyla devlet-işveren işbirliği kapsamında, çıraklık, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi amacıyla sorumluluklarını yerine getirmek,
- Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ)'in işletme faaliyetlerinde karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik olarak, oda ve barolar düzeyinde bilgi ve danışmanlık hizmeti sunmak, ülkede ve uluslararası düzeyde bu işletmelerimizin başarılarını sınırlayan sorunları araştırmak ve çözüm önerileri geliştirmek suretiyle ülkede KOBİ politikasının belirlenmesine katkıda bulunmak,
- Kapasite kriterlerini teknolojik gelişmelere göre belirlemek ve bu kriterlere göre odalarca düzenlenen kapasite raporlarını onaylamak,
- Yabancı firmalarla Küçük ve Orta Boy işletmeleri ortak yatırıma teşvik ve yönlendirme amacıyla, muhtelif programlar uygulamak,
- Sektörel düzeydeki sorunları kapsamlı ve isabetli bir biçimde belirlemek, somut çözüm önerileri geliştirmek, bu önerileri hükümete iletmek ve zamanında sonuçlandırılmasını sağlamak,
- Mevzuat ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilecek diğer görevleri yapmak.

TOBB'un yukarıda ki faaliyetlerine ilaveten Savunma Sanayii Alanında da oldukça önemli çalışmalarını bulunmaktadır.

Yine ayrıca sergi, fuar ve turizm ile ilgili tanıtım faaliyetleri; en önemlisi de Sosyal Sorumluluk bilincinden hareketle yaptıkları önemli çalışma-

lar. Bunlardan birkaç örnek verecek olursak: Çevre ve doğal hayatı koruma yönündeki çalışmalar, eğitim, sağlık ve sosyal amaçlı yardımlar, iş gücü istihdamı v.b. gibi çalışmalar.

Sınırlı bir kısmına (önemli gördüklerimize) yer verebildiğimiz bütün bu çalışmalardan anlıyoruz ki; TOBB aslında bir Sivil Toplum Örgütünden ziyade; elde ettiği başarılar, Türk ekonomisi ve Savunma Sanayii alanında yaptığı çalışmalar; ülkenin can damarı bütün Ticaret ve Sanayi odalarının merkezi ve KOBİ'lerin teşvikçisi olma sıfatıyla deyim yerindeyse tam bir bakanlık düzeyinde çalışan bir kuruluş. Bu denklemlerle Türkiye'de pek çok dernek, meslek kuruluşları, odalar v.b. aslında mevzuata göre Hükümet dışında ancak fiilleri gereği tam da Hükümetin ortasında yer almaktadırlar. Bu da herkesin aklına Sivil Toplum Örgütü denince "ne kadar sivil?" sorusunu getirmektedir. Çünkü ne de olsa bugün sivil toplum örgütü olarak geçen çoğu örgütün ekonomik açıdan bir yerde hükümete bağlı oldukları ya da kamu mallarından yararlandıkları bilinmektedir. Hal böyle olunca da en azından ülkemiz adına net bir sivil toplum örgütü tanımı yapılamadığı, buna uygun mevzuat düzenlemesi ayarlanmadığı gibi; tam olarak bir sivil toplum örgütü niteliğine sahip örgütlenmede görülmemektedir.

Yukarıda özetle TOBB'a ilişkin verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı gibi, TOBB'un genel kamusu bizim klasik anlamda algıladığımız genel kamuoyu değil; ilişki halinde buldukları ve iş yaptıkları kamu kuruluşları ve illerdeki sanayi ve ticaret odalarından müteşekkildir. Bu durumda bizim halkla ilişkilerin klasik manada bildiğimiz etkinliklerine TOBB'da rastlamak pek mümkün gözükmemektedir. Bunun gözlemlenen en büyük nedeni de, TOBB'un bir üst kuruluş olması ve kamusunun daha spesifik olmasından ileri gelmektedir. TOBB'un bünyesinde kurulmuş olan Protokol ve Halkla İlişkiler müdürlüğü, ikincisinden ziyade daha çok birincisi üzerinde etkinlikte bulunmaktadır. Davet, rezervasyon, konuşma gibi etkinlikleri organize etmekte ve kurumda halkla ilişkiler konusunda daha çok Basın Yayın müdürlüğü faaliyet göstermektedir. Yalnız buna da tam bir halkla ilişkiler diyemiyoruz çünkü, bu birim daha çok yazılı basın alanında, ajanslar ile gazete ve dergilere yönelik çalışmalarda faaliyet yürütmektedir. Bu doğrultuda Anadolu Ajansı başta olmak üzere, ANKA İHA, THA, TOKAY, A.Net, Cihan HA, BHA gibi yerli ajanslar ile AP, AFP, ANSA, Router, UPI gibi yabancı ajanslarla işbirliği yürütülmekte ve

bu ajanslarda birlik hakkında ara ara haberler yayınlanmaktadır. Bunun yanında görüntülü medya ile de, başta TRT olmak üzere, ilişkiler sağlam tutulmakta ve buralara da birlik hakkında haber duyuruları yapılmaktadır.

TOBB'un kurum dışına olduğu kadar, kurum içine de yönelik halkla ilişkiler faaliyeti pek göze çarpmamaktadır. Bu konuda sadece ara dönemlerde personele yönelik hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmekte fakat, kurum çalışanlarına yönelik bir yayın etkinliği yapılmamaktadır. TOBB'un illerde ve ilçelerde kendilerine bağlı olan sanayi ve ticaret odalarıyla ve her ilde yer alan bu odaların kendilerine bağlı üyeleriyle olan iletişimini en yaygın şekilde dergiler sağlamaktadır. Bunun dışında ise, birebir başvurularla sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır.

STÖ'lerin genel anlamda yaşadığı en büyük sıkıntı olan kaynak sıkıntısı şu an için TOBB'da pek geçerli gözükmemektedir. Çünkü, TOBB'un kamu mallarından tahsis edilmeyen ve sadece üyelerden düzenli akışla dönen iyi bir bütçe çarkı bulunmaktadır. Doğal olarak, buna yönelik kamuoyuna ve üyelere bu doğrultuda reklam ve halkla ilişkiler faaliyeti de yürütülmemektedir. Ancak, konuları ve kamuları ne olursa olsun halkla ilişkiler faaliyetleri en başta kurum içinde gözardı edilmemeli, daha sonra pek çok kişinin aklında TOBB denince canlanan doğru ya da yanlış bilinçlenmenin; kurum adına düzeltilmesi ve net bir fikrin yaratılması atlanmaması gereken bir husustur. Bu noktayı vurgulamamızın en büyük nedeni de; bugün hala tartışılan TOBB'un bir STÖ olup olmadığı hususundan ileri gelmektedir. Sonuç olarak bugün kendilerini STÖ olarak gören pek çok birliğin ya da örgütün, kamuoyunda tanınması ve bu doğrultuda kabul görmesinin en temel yolu doğru iletişim ve halkla ilişkilerden geçmektedir.

SONUÇ

Bugün sivil toplumun ve gelişmişliğin bir göstergesi olarak; vatandaşlar bazı durumlar karşısında, ortak noktalar etrafında bir araya gelerek seslerini duyurabilme, topluma yararlı bir takım şeyler yapabilme ve karar mercilerini etkileyebilme hakkı gibi, temel bazı haklara sahiptir ve bunu da sivil toplum örgütleri yoluyla yerine getirmektedir. 'İnsan hakları'ndan 'hayvan sevenler' e kadar; günümüzde artık gerek sosyal ve gerekse siyasal alanda -devletin dışında- halkın grup dahilinde hareket edebildiği, seslerini duyuru-

rabildiği ve haklarını topluca arayabildiği pek çok sivil toplum örgütü mevcut. Bu bağlamda Türkiye'de pek çok sivil toplum örgütü yaptığı hizmetlerle devlete ışık tutmakta, kararlara katılarak 'aktif rol'ünü yerine getirmekte, uluslararası ilişkilerde bulunarak Türkiye'nin adını yurtdışında da duyurmaktadır.

Sivil toplum örgütlerine ilişkin kavramsal tanımlama ve yasal çerçeve her ne kadar belirsiz de olsa; bugün derneklerden vakıflara, sendikalardan gönüllü kuruluşlara ve meslek odalarına kadar çok geniş bir alana sahip bulunmaktadır. Bu geniş kapsam içinde ister adına 'devlet dışı' isterse 'de 'sivil toplum' deyin; asıl önemli olan vurgu kavramın adlandırılmasından ziyade, niteliğinin belirtilmesidir.

Buna göre, yazının tamamında 'sivil toplum örgütleri' adıyla ele aldığımız bu örgütlerin en temel işlevi; devletten bağımsız (gerek mali ve gerekse yönetim anlamında) olmak, kar amacı gütmemek ve tamamiyle toplum yararına çalışmaktır. Batı'da özellikle insan hakları, kadın ve çocuk hakları üzerine ulusal ve uluslararası alanda örgütlenen STÖ'ler, bu konularda hükümetlerden de önce gelmekte ve daha baskın olmaktadır. Türkiye'de henüz durum böyle bir noktada olmasa da ; henüz hiçbir şey için geç kalınmış değildir. Önemli olan, bu örgütlerin önemini hükümetçe ve toplumca tam olarak idrak edebilmektir.

Bir başka nokta, sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliği ve bilgi alış-verişi meselesidir. Maalesef bu konuda STÖ'ler istenilen boyutta değildir. Oysa ki, her kuruluş 'önce kendi adını duyurma isteği'nden ziyade; ortak çabalara birlikte girme yolunda olmalıdır. STÖ'lerin bugün en hassa oldukları ve üzerinde en çok durdukları konu maalesef ki 'para' konusudur. Bu konuda STÖ'lerin fonlarının çoğu büro harcamalarına gitmekte, geriye kalanla da zaten pek fazla bir şey yapılamamaktadır. Bu nedenle araştırma ve uygulama projeleri için STÖ'ler pek fazla girişimde bulunmamaktadırlar.

STÖ'lerin halk tarafından doğru ve iyi tanınması, resmi kuruluşlarca ne ifade ettiklerinin net olarak anlaşılması için, her örgüt yaptığı iletişim ve halkla ilişkiler çalışmalarıyla kendini tanıtmalı, gerekli imajı topluma olumlu verebilmelidir. Doğru, dürüst, özverili ve başarılı çalışmaları sonucu, kamuoyunda olumlu bir imaj oluşturacaktır. Böylece, STÖ'lerin toplum açısından taşı-

dığı anlam ve önem gerek halk nezdinde ve gerekse devlet kesiminde algılandığı andan itibaren, karşılıklı işbirliği olanakları da artacaktır. Sonuç olarak, ülkedeki etkili ve güçlü STÖ'lerin artması ve mevcutların faaliyetlerinin gelişmesi demokrasinin sağlanmasını güçlendirecek ve bu gelişme ,devletin kalkınma politikasına da olumlu yönde yansiyacaktır.

TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) ülke sanayi ve ekonomisinde bugün oldukça önemli bir kuruluştur. Gerek sözü edilen alanlarda ve gerekse sosyal sorumluluk alanında yaptığı faaliyetler şüphesiz çok büyük. Ancak, gerek mevzuatları ve gerekse de örgütsel işleyişleri açısından ve en önemlisi de iktidarla olan ilişkileri açısından bakıldığında "ne kadar sivil bir örgüt?" olduğu sorusu akla gelmektedir. Aslında TOBB, kamusal alana yönelik faaliyetleriyle STÖ; iktidara, siyasilere yönelik faaliyetleriyle ise; tam bir baskı grubudur. Bu durum ülkemizde sadece TOBB'da görülen bir durum değildir. Türkiye'de STÖ'nün tam olarak ne olduğu, örgüt yapılarının ve mevzuatlarının ne olması gerektiği tam olarak netleştirilemediğinden; kuruluş amacı farklı olsa bile (gönüllü, baskı, menfaat vs.) bunların hepsi birden STÖ olarak anılmaktadır.

Sivil Toplum Örgütlerinin en önemli sıkıntısı (sivil olamamakta) daha önce de belirttiğimiz gibi, bir yerde ekonomik açıdan devlete bağımlı olmalarıdır. Özellikle TOBB gibi ülkedeki bütün sanayi ve ticaret odalarının merkezi olan ve "devlet dışında kurulan" bir örgüt bu konuda ne kadar hükümet dışı kalabilir, doğrusu düşündürücü bir konu. Sivil Toplum Örgütleri, kendilerine finans desteği sağlayanlardan ziyade; parlamentoya, partilere, seçmenlere ve başka herhangi bir yetki organına hesap vermek zorunda olmamalıdır. Ancak bu konuda da; ülkemiz Sivil Toplum Örgütleri açısından düşündürücü bir diğer hususta; belli bir dönem Sivil Toplum Örgütü temsilciliği yapmış bir yöneticinin, yöneticiliği sırasında iktidarla ya da belli bir partiyle olan ilişkisi sonucu hükümette yer almasıdır. Bunun en çarpıcı örneklerine sendikalar ve yine meslek örgütlerinde rastlanmıştır. İşte bütün bunlar da, ülkemizde tam anlamıyla "sivil" bir Sivil Toplum Örgütü'nün hala olmadığını göstermektedir. Ülkemizde bütün sanayi ve ticaret odalarını bir merkezde toplayan TOBB gibi bir örgüt yerine; bu alanda birden fazla örgüt olması; karşılıklı etkileşim ve geniş bir perspektif vereceğinden, en önemlisi de birbirine karşı alternatifler sunacağından, belki çok daha etkin ve sivil olabilirdi.

DİPNOTLAR

(1) Geleneksel yaşama düzeyinden modern yaşama düzeyine yönelmiş toplumların nüfuslarının önemli bir kısmında beliren geniş kapsamlı değişme sürecine toplumsal mobilizasyon denir.

(2) STÖ'lerde medyayla ilgilendiğiniz zaman bir dizi efendiye de hizmet etmiş olursunuz. Buna göre şu soru daima sorulmalıdır; Medya stratejilerimiz misyonumuza yardım ediyor mu? Bu yüzden örgütün işi, medyanın işini kolaylaştırmaktır. Böylelikle medyaya uygun öyküler, background bilgileri sağlayabilir ve doğru insanları örgüt lehine kazanmaya yol açabilir. Diğer yandan örgütler, medyayla ihtiyaçlarından önce iletişime geçmeli, proaktif olmalıdır. Bu konuda yerel ya da ulusal medya temsilcileri bilgi kaynağı olabilir. Eğer medyanın bilmekten hoşlanacağı faydalı bilgilerin ne olduğunu öğrenebilirseniz bu bilgileri onlara iletebilirsiniz. Medyadan başka bu örgütlerin bir başka efendisi de, etki/nüfus sahibi olmak için gerekli olan siyasi bağlantılar ve sponsorlardır (Fried, 1996: 273-4.

KAYNAKLAR

Alkan MÖ (1998) Sivil Toplum Kurumlarının Hukuksal Çerçevesi 1839-1945, Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Alkış A (2000) Sivil Toplum Kuruluşları ve YasalarEtikDeprem, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 109111

Antalya G (2000) Tüzel Kişilikler ve Bunun İçinde Gönüllü Kuruluşlar, Sivil Toplum Kuruluşları ve YasalarEtik, Deprem, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1420

Atauz A (1997) Sivil Toplum ve Devlet, Ağaçkakan, S.32

Baskin O ve ark (1997) Public Relations The Professions and the Practice, McGraw-Hill , New York.

Belge M (1998) Sivil Toplum Örgütleri, Taciser Ulaş (der), Merhaba Sivil Toplum, Helsinki Yurttaşlar Derneği.

Boyer R (1997) PR and Communications for Nonprofit Organizations,, Clarke L. Caywood (ed), The Hanbook of Strategic Public Relations& Integrated Communications, McGraw-Hill New York, 453-481.

Clark J (1996) Kalkınmanın Demokratikleşmesi, Serpil Ural (çev), Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

David FR (1991) Republic of Singapore, Strate-

gic Management, Mcmillian Publishing Company.

Dias C (1994) Governance, Democracy and Conditionality : NGO Positions and Roles, Governance, Democracy and Conditionality : What Role For NGOs?, Andrew Clayton (ed), An Intrac Publication, Great Britain, 53-65.

Dillon ME (1942) Pressure Groups, APSR, Haziran 472.

Fried PP (1996) PR For Nonprofit Organizations, Robert L. Dilenschneider (ed) Dartnll's Public Relations Handbook, The Dartnell Corporation, USA, 268-282.

Gönel A (1998) Önde Gelen STK'lar- Araştırma Raporu, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Haştemoğlu G (2000) Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar-Etik-Deprem, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 107-108.

Hausermann J (1994) NGOs and International Policy Reform, Governance, Democracy and Conditionality : What Role For NGOs?, Andrew Clayton (ed), An Intrac Publication, Great Britain, 95-98.

Keskin F (2000) Sivil Toplum Kuruluşlarında Etik, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar-Etik-Deprem, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 120-125.

Kuçuradi İ (2000) Etik ve Etikler, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar-Etik-Deprem, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 115-120.

Soysal M (1984) Halkın Yönetime Etkisi, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Tosun GE (2001) Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, Alfa Yayınları, İstanbul.

Tunçay M (1998) Sivil Toplum Kuruluşları İle İlgili Kavramlar, Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, ix-xv.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Faaliyet Raporu 98-99

Yücekök AN (1998) 19.Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye'sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyolojisi İlişkileri, Tanzimattan Günümüze İstanbul'da Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1-13.

Zapçı FÇ (2000) Devlet Dışı Örgütler: Tanımlayıcı Bir Çerçeve, Kültür ve İletişim, Yaz 3 (2), 99-126 ■